

**OSNOVNI PRINCIPI NOVOG ARHIVSKOG ZAKONODAVSTVA
U SR HRVATSKOJ**

Bernard Stulli

Donošenje Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima god. 1962.¹ nesumnjivo je bio krupan događaj u razvoju arhivske službe na području SR Hrvatske. Ova služba je tim Zakonom zapravo prvi put u svojoj historiji uopće dobila razrađene zakonske norme za svoju djelatnost, jer, iako se od oslobođenja zemlje 1945. god. na ovamo dosta učinilo na zakonskom reguliranju arhivske materije u zakonodavstvu SFRJ, za područje SR Hrvatske nije bio donesen poseban republički zakon, koji bi detaljno razradio zakonsku materiju arhivske službe². Međutim, god. 1963. doneseni su novi ustavni propisi, savezni i republički, pa je trebalo izvršiti usklađivanje republičkog arhivskog Zakona iz 1962. god. s tim novim ustavnim propisima. Osim toga to usklađivanje nužno je tražilo, da se donese i novo savezno arhivsko zakonodavstvo. Stoga su god. 1964. doneseni Opći zakon o arhivskoj građi i Zakon o Arhivskom Savjetu Jugoslavije³. Nadalje, novi ustavni propisi su tražili i donošenje specijalnog Osnovnog zakona o ustanovama⁴, a isto tako i donošenje novih propisa o republičkoj upravi⁵. Spomenuto usklađivanje republičkog arhivskog Zakona iz god. 1962. s novim ustavnim propisima i navedenim zakonima provedeno je god. 1965. kada je donesen Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima⁶. Uskoro zatim objavljen je i prečišćeni tekst republičkog Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima⁷.

Nakon svega toga očita je potreba, da se u našoj stručnoj i naučnoj literaturi potakne življa aktivnost na odgovarajućoj obradi našeg novog arhivskog zakonodavstva. Prije svega njegovih općih i načelnih pitanja, pa preko specijalnih tema, sve do obrade detalja praktične primjene Zakona i njegovih provedbenih propisa. Ovo naročito zbog posebnog značenja koje ima donošenje ovog arhivskog zakonodavstva za našu arhivsku

¹ Tekst vidi: Narodne novine SRH, br. 41 od 18. X 1962.

² O razvoju arhivskog zakonodavstva u SFRJ kroz period 1945—1960. god. bit će riječi u drugoj raspravi.

³ Tekstove vidi: Službeni list SFRJ, br. 48 od 9. XII 1964.

⁴ Test vidi: Službeni list SFRJ, br. 5 od 5. II 1965.

⁵ Tekst vidi: Narodne novine SRH, br. 16 od 23. IV 1965.

⁶ Tekst vidi: Narodne novine SRH, br. 15 od 20. IV 1965.

⁷ Tekst vidi: Narodne novine SRH, br. 31 od 29. VII 1965.

službu i njen daljnji razvoj, a jednako tako i radi boljeg shvaćanja i dosljednije primjene tog novog zakonodavstva⁸.

Ovom zgodom pozabavit ćemo se osnovnim principima Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima⁹. Na temelju svih predradnji koje smo proveli u komisiji pripremajući ovaj zakonski tekst, na temelju diskusija o većem broju prednacrti Zakona, i, konačno, na temelju definitivnog prečišćenog teksta objavljenog 1965. godine, mislimo, da najosnovnije principe ovog Zakona čine: 1. univerzalna zaštita arhivske građe; 2. obaveznost arhivske službe na čitavom području Republike; 3. princip: »Arhivska građa čuva se u arhivima«; 4. kompleksni karakter arhivskih ustanova, i 5. potpunost pravnog mehanizma »zaštite arhivske građe«.

Razmotrimo ih redom:

I Univerzalna zaštita arhivske građe

Neosporno je ovakva zaštita cilj svake smišljenije arhivske politike, i svake bolje organizirane arhivske službe, pa prema tome i cilj svakog razrađenijeg arhivskog zakonodavstva. Vidovi i stepen u kojem je ona došla do izražaja u zakonodavstvu ujedno su kriterij za ocjenu spomenute politike, službe i arhivskog zakonodavstva. Svakako da pritom treba uzimati u obzir raniji razvoj, dostignuti nivo toga razvoja i stvarne mogućnosti, jer ti momenti nesumnjivo postavljaju ipak određene granice, koje se praktički ne mogu olako preskakati, te bi njihovo ignoriranje značilo prelaznje na teren deklarativnosti i verbalizma, koji ne vode računa o stvarnosti i od kojih univerzalna zaštita još ne postaje i praktična realnost. U tom smislu mjere univerzalne zaštite predviđene u jednom zakonu ne predstavljaju samo niz konstantnih i trajno potrebnih elemenata zaštite, nego uz to znače, u izvjesnoj mjeri, i kritiku zatečenog stanja odnosno njegovih nedostataka.

Analizirajući primjenu toga principa univerzalne zaštite arhivske građe u našem Zakonu trebalo bi prije svega reći da o toj primjeni govore ustvari svi propisi toga Zakona, da je to osnovna misao svake njegove izreke, te da nije nimalo slučajno što je i u samom naslovu ovoga Zakona »o zaštiti arhivske građe« to naglašeno. Ako bismo pak iz cjeline Zakona htjeli istaći najvažnije elemente univerzalne zaštite, mogli bismo ih ovako sistematizirati:

1. Što bolje i cjelovitije preciziranje objekta zaštite

U tu svrhu potrebno je prije svega fiksiranje što konkretnije, ali i svrsishodnije definicije arhivske građe, kako po njenim

⁸ Treba naglasiti i potrebu da se i najšira javnost u našoj zemlji upoznava s propisima o zaštiti arhivske građe. Posebno da se upoznaju s njima imaoči građe. Obrada ovog zakonodavstva naročito je potrebna u svrhe stručnog usavršavanja arhivskih kadrova, kao i onih u registraturama. Kada budu doneseni svi provedbeni propisi bit će prijeko potrebno, da se izrade odgovarajući priručnici za arhivske kadrove.

⁹ U ovom »Vjesniku«, i u drugim publikacijama objavit ćemo još sljedeće rasprave:

- Razvoj arhivskog zakonodavstva u Hrvatskoj do god. 1962.
- »Arhivska građa« u novom arhivskom zakonodavstvu SRH
- Korištenje arhivske građe po novom arhivskom zakonodavstvu SRH
- Neka pitanja samoupravljanja, materijalno-tehničke baze i stručnih kadrova u arhivskim ustanovama.

vrstama, sadržajnoj i upotrebnoj vrijednosti, i faktorima kojih radom ona nastaje, tako i po vremenu i mjestu njenog postanka (st. 1 čl. 2), a sve u cilju kako bi što bolje i cjelovitije bio okarakteriziran i obuhvaćen objekt zaštite¹⁰. Uz to, da tako cjelovito obuhvaćen objekt bude zaštićen »samim zakonom«, bez obzira u čijem je vlasništvu, i bez obzira da li je registriran ili evidentiran (st. 2 čl. 1)¹¹.

Objekt zaštite ne bi bio dovoljno preciziran ako se ne obuhvati i arhivska građa u nastajanju. Stoga Zakon zahvata i u određena osnovna pitanja registraturne građe, jer iz te građe »nastaje« glavni dio arhivske građe (st. 3 čl. 1), pa je i njena zaštita od presudnog značenja za arhivsku službu. Među ta određena pitanja spadaju prvenstveno: definiranje registraturne građe (st. 2 čl. 2), te niz odredaba o njenoj neposrednoj ili posrednoj zaštiti (čl. 1, 4—6, 14—17, 19—20, 32 i 35).

U najužoj vezi s preciziranjem objekta zaštite i problemom univerzalnosti zaštite jest i pitanje normiranja zaštite one arhivske građe koja je izuzeta iz nadležnosti opće arhivske službe. Po našem Zakonu to je građa »nastala radom organa unutrašnjih poslova i narodne obrane«, za koju se ujedno određuje da se »čuva«... »kod tih organa«, te da se i »njena zaštita i obrada« mora regulirati »posebnim propisima« (st. 2 čl. 13). Isti princip vrijedi i za građu Saveza komunista Hrvatske.

U citiranim propisima republičkog Zakona primjenjena su načela izražena u saveznom Općem zakonu o arhivskoj građi i to: načelo koje utvrđuje što se sve smatra arhivskom građom (čl. 1); načelo koje određuje što sve tvori »registraturski materijal« te propisuje i njegovu zakonsku zaštitu kao »izvora za arhivsku građu« (čl. 3), i, načelo koje određuje zaštitu arhivske građe i registraturskog materijala »bez obzira u čijem su vlasništvu i kod koga se nalaze, kao i bez obzira jesu li evidentirani ili registrirani« (čl. 4).

2. Utvrđivanje svrhe i načela zaštite

Zakon jasno određuje svrhu zaštite arhivske građe, a ona je u tome: »da se trajnim čuvanjem spriječi njezino oštećivanje, nestanak i uništenje i time omogući, da koristi potrebama zajednice« (čl. 3). Naglašavajući »potrebe zajednice« tj. društvene potrebe Zakon ih ni najmanje ne ograničava, već misli na sve društvene potrebe, postojeće i potencijalne, savremene i perspektivne — buduće. To s jedne strane predstavlja maksimalnu afirmaciju principa univerzalnosti, a s druge strane odražava jednu od najosjetljivijih i najodgovornijih funkcija arhivske službe, jer ona mora ne samo savremenom društvu već i budućim generacijama naroda i njihovim potrebama, da osigura dokumentarni materijal, koji je po pravilu unikatnog karaktera i koji se u slučaju uništenja ne može rekonstruirati.

Određujući načela zaštite i čuvanja arhivske građe Zakon propisuje da to moraju biti načela »suvremene nauke i tehnike ču-

¹⁰ O definiciji arhivske građe raspravljano detaljno u članku: »Arhivska građa« u novom arhivskom zakonodavstvu SR Hrvatske, koji je objavljen u »Vjesniku Histo-rijskog arhiva u Rijeci i Pazinu«, sv. X, Rijeka 1964—1965, str. 293—322.

¹¹ Misli se na »registriranje« u smislu propisa čl. 31 i slijed. Zakona o zaštiti spomenika kulture (Nar. novine br. 32—1965), posebno čl. 34 toga Zakona. Na »evidentiranje« se misli u smislu čl. 35 st. 2 našeg Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima.

vanja arhivske građe i provođenja mjera njene zaštite« (čl. 6). Ne radi se, dakle, samo o golom čuvanju već i to čuvanje i cjelokupni mehanizam zaštite treba da se obavlja po s v i m principima suvremene nauke i tehnike.

U citiranim normama republički Zakon je primijenio načela određena saveznim Općim zakonom o arhivskoj građi, a posebno njegova načela iz čl. 2,5 i 9. Po prirodi ovih pitanja detaljniju će razradu citiranih zakonskih normi dati provedbeni propisi republičkog Zakona, a isto tako i statuti i opći akti arhivskih ustanova.

3. Specifičan pravni režim vlasništva i čuvanja arhivske građe

Iz prirode i trajne društvene funkcije arhivske građe logično proizlazi da je ona imovina sui generis. Stoga je i Zakon morao da normira specifičan pravni režim za arhivsku građu (uključiv i arhivsku građu u nastajanju tj. registraturnu građu), bilo da je ona u društvenom ili građanskom vlasništvu, a posebno i za promet građe koja je u građanskom vlasništvu (čl. 4, 21—24). Isto je tako razumljiva i potreba posebnog restriktivnog režima za izvoženje i iznošenje arhivske građe u inozemstvo (čl. 26), usmjerenog prvenstveno na maksimalnu zaštitu i sigurnost građe. U vezi s citiranim normama treba posebno naglasiti kako je u našoj socijalističkoj zemlji širok obim građe koja je društveno vlasništvo, jer to proširuje praktične mogućnosti sve efikasnije univerzalne zaštite.

Sistemu univerzalne zaštite u mnogome pomaže specifični režim čuvanja građe. On polazi od principa integralnosti arhivskih fondova i zbirki, naglašavajući da se u svakom slučaju radi o »cjelini« koja se »ne može dijeliti« (st. 1 čl. 5).

U citiranim normama republičkog Zakona primijenjena su načela sadržana u čl. 7 i 8 saveznog Općeg zakona o arhivskoj građi¹².

4. Zakonsko utvrđivanje obaveza svih imalaca arhivske građe

Već u svojim općim odredbama naš Zakon izričito normira, da se »zakonom« moraju odrediti »prava i dužnosti državnih i društvenih organa kao i prava i obaveze imalaca arhivske građe« (čl. 7). Zatim u glavi II (čl. 13—31) detaljno razrađuje sva ta »prava i dužnosti«, kao i »prava i obaveze«, a u odnosu na sva važnija pitanja: čuvanja, održavanja, evidentiranja, provođenja mjera zaštite, predaje arhivima i sl., pa sve do korištenja građe. Iz tog kompleksa normi ovdje želimo naglasiti kako Zakon određuje opću obavezu svih imalaca arhivske i registraturne građe, »bez obzira da li je ona nastala iz njihova rada«, po kojoj su dužni: navedenu građu »savjesno čuvati i osigurati od oštećenja«; dostaviti nadležnom arhivu »popis građe koju posjeduju, a isto tako javljati i sve pro-

¹² Treba voditi računa da čl. 7 Općeg zakona ne odražava samo načelo, već da on ima (u smislu čl. 16 istog Općeg zakona) važnost »potpunog saveznog zakona«, pa se neposredno primjenjuje. Stoga je i njegov tekst doslovno reproduciran u čl. 4 republičkog Zakona.

Što se tiče »ograničenja« o kojima govori čl. 8 Općeg zakona, ona nisu sva razrađena u republičkom Zakonu o zaštiti arhivske građe i arhivima, već mogu, prema potrebi, biti predmet posebnih zakona. Ona dakle predstavljaju daljnje potencijalno sredstvo upotpunjenja univerzalne zaštite arhivske građe.

mjene u vezi s tom građom«; pribaviti »mišljenje« nadležnog arhiva »prije nego poduzimaju mjere koje se odnose na njihovu arhivsku odnosno registraturnu građu« (čl. 17).

Nadalje, preciziraju se jasni modaliteti za upravne mjere koje se mogu poduzeti u slučajevima »nemarnog ili nestručnog« čuvanja arhivske građe i opasnosti da ona bude »oštećena ili uništena«, pa se »rješenjem« općinskog organa uprave nadležnog za poslove arhivske službe određuje, da se »arhivska građa preda arhivu na čuvanje dok imalac arhivske građe ne dokaže da je osigurao uvjete za pravilno i stručno održavanje arhivske građe« (čl. 18); sličnim »rješenjem« bi se odredio i »staratelj«, na prijedlog arhiva, za građu kod koje se momentalno »ne može ustanoviti« kome »pripada« (čl. 19).

U citiranim normama republičkog Zakona primijenjena su načela iz čl. 14 saveznog Općeg zakona o arhivskoj građi.

5. Obaveznost arhivske službe na čitavom državnom području

Ovakva obaveznost predstavlja jedan od glavnih temelja koncepcije arhivske službe u nas, pa potom i temelje našeg Zakona. Sva- svim je razumljivo kakvu fundamentalnu važnost on ima za praktičnu realizaciju principa univerzalne zaštite arhivske građe. Osnovnu normu iz čl. 9 našeg Zakona, gdje je riječ o toj obaveznosti, logički dopunjuje odredba čl. 42, koja obavezuje općinsku skupštinu da u slučaju ukidanja jedne arhivske ustanove mora »poduzeti mjere da se zaštititi arhivska građa i pobrinuti se za obavljanje arhivske službe«. Osnovna intencija Zakona je jasna i nedvojbeno: ne smije doći do prekida u kontinuitetu »obavljanja arhivske službe« na »čitavom području SR Hrvatske«.

U ovim normama republičkog Zakona primijenjeno je načelo iz čl. 10 st. 3 saveznog Općeg zakona o arhivskoj građi gdje se određuje: »Djelatnost arhiva na zaštiti arhivske građe od osobitog je društvenog interesa«. Kako su pak ustanove koje vrše ovakvu djelatnost, po čl. 97 Ustava SRH, dužne »osigurati trajno i nesmetano obavljanje djelatnosti, odnosno pružanje usluga«, to je jasno da je obaveznost vršenja takve službe na čitavom državnom području, najosnovniji preduslov za provedbu citiranih ustavnih i zakonskih principa. O tome će u kasnijim izlaganjima biti još posebno riječi.

6. Angažiranje što šireg kruga društvenih faktora na zaštiti arhivske građe, uz osiguranje stručnosti zaštite

Pored odredaba iz čl. 10 našeg Zakona, kojima se naročito naglašava uloga Općinske skupštine u općoj problematici zaštite arhivske građe, posebnu ulogu ima odredba čl. 11 našeg Zakona. U njemu je, naime, naročito došla do izražaja intencija zakonodavca da istakne potrebu svestrane suradnje »imalaca arhivske građe, drugih građana i zainteresiranih društvenih organizacija« s državnim organima i arhivima kako bi se što intenzivnije potaknuo opći interes »za što bolje čuvanje i zaštitu arhivske građe«. Zakon ne ograničava obim te suradnje. Naprotiv, očiti je smisao citiranih zakonskih odredaba u tome, da spomenuta suradnja bude što svestranija i što intenzivnija

s težnjom, da se svaki društveni faktor, bilo kojeg nivoa i vrste, privučer suradnji na rješavanju vrlo kompleksne i široke problematike zaštite arhivske građe, te da doprinese toj zaštiti koliko god je to moguće. U uslovima našeg društveno-političkog sistema ovo nije deklarativni element, već predstavlja jednu od stalnih i osnovnih formi aktivnosti na svim sektorima društvenog života, pa tako i u oblasti društvenih službi kao što je arhivska služba¹³. Svakako će realizaciji ovih smjernica našega Zakona mnogo pomoći smišljena i dobro organizirana propaganda zaštite arhivske građe. Osobito ako se ona vrši kroz razne pogodne forme kulturno-prosvjetne aktivnosti arhiva, koja je u našem Zakonu postavljena kao jedna od temeljnih funkcija svake arhivske ustanove (čl. 33 i 34).

Uz navedenu općedruštvenu brigu Zakon naglašava da su arhivi, specijalizirane arhivske ustanove, stručnim kadrom i opremom najkvalificiranije ustanove, prvenstveni i primarni nosioci službe zaštite arhivske građe (čl. 8), čime se osiguravaju stručni aspekti zaštite i stručni nivo u primjeni načela čuvanja i zaštite arhivske građe (čl. 6). S tim u vezi Zakon konkretizira detaljno zadatke, obaveze i prava arhivskih ustanova u domeni zaštite i čuvanja (čl. 32—38), modalitete njihovog osnivanja i njihov status (čl. 39—41). Iz tog kompleksa odredaba treba posebno naglasiti kako Zakon predviđa da arhivi, kao jedan od svojih temeljnih zadataka, vode i »foto i mikro-filmsku, restauratorsku i konzervatorsku službu« (st. 3 čl. 32), što predstavlja praktički sve važniju mjeru univerzalne zaštite, naročito ako se ima u vidu stalno usavršavanje mikrofilmske i restauratorske tehnike.

U citiranim normama republički Zakon je primijenio načela sadržana u čl. 12 i 13 saveznog Općeg zakona o arhivskoj građi. Pri tom treba napomenuti, da će u daljnjem razvoju našeg društveno-političkog sistema posebnu ulogu imati, baš u unapređenju univerzalne zaštite arhivske građe, i »zajednice arhiva«, o kojima govori čl. 12 cit. Općeg zakona.

7. Zakonska obaveza formiranja dokumentaciono-informativnog centra

O toj informativnoj službi govori naš Zakon u svojim čl. 44. i 45. Posve je razumljivo od kolikog je općeg interesa ako se u takvom centru pri republičkom Arhivu Hrvatske u Zagrebu prikupe najprije osnovne, a zatim i detaljnije, evidencije o arhivskoj građi koja se nalazi na području čitave Republike. Jednako je jasno od kolike pomoći može da bude takva informativna služba za unapređenje univerzalne zaštite arhivske građe. Osnovna podloga za realizaciju takvog centra nalazi se u odredbama našeg Zakona, gdje se određuju obavezne evidencije koje moraju voditi svi arhivi, kako za građu koja se već kod njih nalazi, tako i za arhivsku i registraturnu građu »koja se nalazi izvan arhiva« na području teritorijalne nadležnosti svake pojedine arhivske ustanove (čl. 35), a uz mogućnost davanja »primjerene naknade« onim »osobama koje pomognu pronalaženju i evidentiranju arhivske građe« (st. 3 čl. 23). I ovdje je intencija zakonodavca sasvim nedvoj-

¹³ I od učešća predstavnika društvene zajednice u organima upravljanja arhivskih ustanova, kao i u, republičkom i saveznom, Arhivskom savjetu treba također očekivati ostvarenje općedruštvene brige oko arhivske problematike.

beno: potrebno je da se ostvari evidencija sve građe, da bi se mogla provoditi što potpunija i efikasnija zaštita cjelokupne građe, bez obzira gdje se ona nalazi.

8. Obavezna predaja građe arhivima i poseban pravni režim korištenja arhivske građe

Zakon ne ostavlja nikakve sumnje ni dvojbe u pogledu obavezne predaje arhivske i registraturne građe arhivima sa strane državnih organa, ustanova, privrednih, samoupravnih i društvenih organizacija, a sve s posebnim obzirom na: građu nastalu do 15. 5. 1945.; istu građu koja još služi potrebama operative; građu nastalu poslije 15. 5. 1945.; istu građu društveno-političkih organizacija; istu građu ukinutih državnih organa, ustanova, privrednih, samoupravnih i društvenih organizacija (čl. 14—16). Uz to naš Zakon izričito određuje: »Dok je (tj. arhivsku građu) arhiv ne preuzme, imaoći su dužni čuvati je u sređenom stanju« (st. 1 čl. 14), odnosno: »Dok arhiv ne preuzme registraturnu građu, imaoći te građe dužni su je čuvati u sređenom stanju« (st. 4, čl. 15). Nesumnjivo su i ovo vrlo važni faktori univerzalne zaštite arhivske građe¹⁴.

Svakako da se ovakva zaštita mora da ogleda i u normiranju režima korištenja arhivske građe. Uz poštivanje općepriznatog principa javnosti arhivske građe (čl. 12), naš Zakon postavlja jasno zakonske osnove za taj režim korištenja u svojim čl. 26—31. Bez takvih odredaba bio bi Zakon bitno nepotpun, a sasvim je razumljivo da je i naš Zakon morao ostaviti statutima i općim aktima pojedinih arhivskih ustanova, da razrade brojne detalje režima korištenja arhivske građe, pri čemu treba naglasiti ulogu društvenih faktora u donošenju takvih detaljnih propisa.

U citiranim normama republički Zakon je primijenio načela sadržana u čl. 10, 11 i 15 saveznog Općeg zakona o arhivskoj građi.

Ova rekapitulacija najvažnijih komponenata sistema univerzalne zaštite u našem Zakonu — dodajući tome i potrebne detalje što će ih sa državi sveukupni provedbeni propisi ovoga Zakona — pokazuje, da on daje zaista znatne mogućnosti za takvu praktičnu djelatnost arhivske službe, kojom se u visokom stepenu može realizirati univerzalna zaštita.

Analiza gore navedene rekapitulacije pokazuje, nadalje, da su u našem Zakonu našli svoj odraz svi važniji vidovi univerzalne zaštite općenito usvojeni u svijetu, ali, isto tako, da se tu očituje i niz naših osebujnih vidova, kojih drugdje nema, odnosno, koji drugdje nisu na takav način i u tolikom stepenu naglašeni kao zakonska norma. Smatramo to izrazitim naročito u ovim pitanjima: širina sektora arhivske građe kao društvene imovine; apsolutno poštivanje principa integralnosti arhivskih fondova i zbirki; obaveznost arhivske službe na čitavom državnom području; šire angažiranje društvenih organa i faktora, te aktivizacija općedruštvene brige, dosljedno općem društveno-političkom razvoju naše zemlje; obavezna izrada osnovnih evidencija u svim arhivskim ustanovama, za cje-

¹⁴ Istom cilju služi i zakonska norma iz st. 1 čl. 15 našeg Zakona, u kojoj se određuju granice rokova u kojima će se predavati arhivima građa nastala poslije 15. V 1945. Tu se određuje, naime, da rokovi »u pravilu ne mogu biti kraći od tri ili dulji od trideset godina«. Uz druge momente na ovakve su vremenske granice bitno utjecali i zahtjevi praktičnog ostvarenja što svestranije zaštite građe.

lokupnu građu, arhivsku i registraturnu, u arhivu i van arhiva, kao i obavezno formiranje dokumentaciono-informativnog centra za evidenciju građe s područja čitave Republike.

Na osnovu toga se i može tvrditi, da naš Zakon odražava zaista visok stepen primjene principa univerzalnosti zaštite arhivske građe. Kada je pak riječ o upoređenju između deklarativno proglašene i stvarno realizirane — efektivne zaštite, mislimo da same norme našeg Zakona ne ostavljaju mjesta deklarativnosti, već pružaju znatne mogućnosti efektivnoj zaštiti, a putem mjera koje su u sadašnjem i neposrednom perspektivnom periodu praktički ostvarive. O praktičnoj umješnosti svih organa zaštite i njihovom korištenju zakonskih mogućnosti, ostvarivanju njihovih obaveza i prava, u prvom redu zavisi efektivna zaštita. Praksa je to nedvojbeno pokazivala i dosada, i kod nas i u svijetu.

II Obaveznost arhivske službe na čitavom području Republike

Izvanredna je važnost ovoga principa i njegove provedbe u život. Nije pretjerano reći da se radi zaista o »izvanrednoj važnosti«. I suviše su, naime, dobro poznate one jadikovke naše nauke i operative a zbog činjenice što je tečajem stoljeća, pa i sve do najnovijeg vremena, razmjerno vrlo mnogo građe, češće i vrlo vrijedne historijske građe, na terenu propalo zbog nepostojanja dovoljne mreže arhivskih ustanova, koje bi tu građu nadzirale, pa potom preuzimale i trajno čuvale. U kolikim su i značajnim razmjerima nastale zbog toga štete, posebno u Hrvatskoj, dovoljno govori činjenica što je na čitavom području ove Republike, po oslobođenju zemlje 1945. godine, zatečeno svega četiri arhivske ustanove (Zagreb, Rijeka, Zadar i Dubrovnik). U njima je bilo pohranjeno tek oko 12.000 duž. met. polica arhivske građe, a njihove evidencije o građi na terenu, i to o vrlo velikim količinama arhivske građe koju je davno trebalo preuzeti, bile su minimalne i sasvim nepotpune, ograničene tek na mali dio državnog teritorija. Uz to treba primijetiti da i dosadašnji propisi arhivskog zakonodavstva, donijeti nakon oslobođenja, nisu bili dovoljno određeni i izrični u postavljanju ovog principa obaveznosti arhivske službe na čitavom državnom području. Oni su u stvari posredno odražavali taj princip, no praksa je pokazala da njega treba neposredno i izričito zakonski izraziti, kako zbog fundamentalne važnosti toga principa, tako i zbog pravilne i efikasne njegove primjene.

Odatle posebno značenje čl. 9 našeg Zakona koji određuje: »Arhivska služba ostvaruje se obavezno na čitavom području SR Hrvatske«.

Osnova ovoj zakonskoj odredbi leži u načelu koje izražava st. 3 čl. 10 saveznog Općeg zakona o arhivskoj građi, a po kojemu je »djelatnost arhiva na zaštiti arhivske građe od osobitog društvenog interesa«¹⁵. Kako su pak po čl. 97 Ustava SRH ovakve radne organizacije dužne »osigurati trajno i nesmetano obavljanje djelatnosti, odnosno pružanje usluga«, to je za arhive najosnovniji predušlov da vrše službu na čitavom državnom području tj. posvuda gdje se stvarala i stvara arhivska građa. Bez toga arhivi bi bili lišeni najelementarnije podloge za

¹⁵ Ovo pak načelo počiva na čl. 16 Ustava SFRJ, koji određuje da se zakonom mogu propisati »opći uvjeti za obavljanje određenih djelatnosti radnih organizacija od osobitog društvenog interesa«.

svoj rad, bez toga ne može biti govora o »trajnom i nesmetanom obavljanju djelatnosti«, a »pružanje usluga« građanima bilo bi svedeno na improvizaciju, slučajnost, proizvoljnost i vrlo štetnu nepotpunost. To pogotovo ako se ozbiljno vodi računa, da, pored ostaloga, arhivi putem čuvanja dokumentacije imaju važnu ulogu u sistemu čuvanja pravnih interesa društva, države i pojedinaca građana.

Odatle slijedi principijelna neophodnost da se utvrdi obaveznost arhivske službe na čitavom državnom području, jer se tek time ostvaruje prva osnovna pretpostavka, da ustavni i zakonski kriterij »osobitog društvenog interesa« bude poštovan.

Dakle, obaveznost na čitavom državnom području neophodno proizlazi iz karaktera arhivske građe koja treba da posluži za naučne, kulturne i druge društvene potrebe, i činjenice da ona svojim sadržajem govori o važnim ekonomskim, političkim i ostalim interesima naše zemlje i uopće sadrži svjedočanstva često od izvanredne važnosti i osjetljive naravi za zajednicu i njene članove. Iz toga nužno proizlazi da se ni društvena zajednica ni pojedinci ne mogu dezinteresirati za sudbinu te građe, već da je potrebna jedna baš obavezna društvena služba, koja će se isto tako obavezno brinuti o toj građi. Obavezni karakter arhivsku službu dovodi u značajnu srodnost sa statističkom službom i uopće kompleksom obavezne dokumentacione službe u državi i društvu, a uporedo s tim on ukazuje i na jednu od značajnih razlika između arhivske službe i drugih društvenih službi u sektoru kulture, u kojem je sada kod nas obuhvaćena arhivska služba.

Osim toga treba ovdje naglasiti i još jedan važan momenat. Radi se o tome da arhivska građa nema upotrebnu vrijednost za društvene potrebe samo na području gdje je nastala, već je iskustvo pokazalo, i stalno dokazuje, da ona služi potrebama čitave zajednice. Dovoljno je analizirati korisnike arhivske građe u pojedinim arhivskim ustanovama te vidjeti

društveno korisnoj arhivskoj službi zapravo tek onda, kada ona uspijeva da ostvari zaštitu i čuvanje arhivske građe na čitavom području jedne društvene zajednice. To se pak ne može efikasno postići bez odredbe kakovu sadržava citirani čl. 9 našeg Zakona.

Važan instrument primjene i provedbe ovoga principa je svakako onaj »prijedlog o organizaciji arhivske službe u Republici« o kojem govori st. 1 čl. 39 našega Zakona, koji izričito normira: »Regionalne arhive osnivaju društveno-političke zajednice prema prijedlogu Arhivskog savjeta Hrvatske o organizaciji arhivske službe u Republici«. O posebnoj važnosti postojanja ovakvog »prijedloga o organizaciji arhivske službe« ili »plana mreže arhivskih ustanova« — kako smo to ranije nazivali, bilo je već vrlo mnogo govora na našim stručnim savjetovanjima i u našoj literaturi¹⁶, pa to i ne treba ovdje ponavljati. Želimo ipak, i ovom zgodom, naglasiti činjenicu da pri izradi i u praktičnoj provedbi ovakvog »prijedloga o organizaciji« treba pokloniti posebnu pažnju tome, da se pravilno posvuda shvati smisao i kriteriji koji ga određuju. Praktički uzevši može naime lako doći do pojave izvjesnih tendencija, da se postojeća mreža ustanova dalje proširuje i usitnjava, te da nastaje jedna u izvjesnom smislu paradoksalna situacija tj. da se iz stanja kada na republičkom području nije bilo ni izdaleka dovoljno arhivskih ustanova prelazi na situaciju kada bi ih bilo u stvari previše. Odnosno, da bi moglo nastati stanje kada područja pojedinih arhivskih ustanova ne bi bila ni izdaleka dovoljna da bi opravdavala postojanje arhivske ustanove i u materijalnom pogledu omogućila da se tu izgradi jedna zaista savremena arhivska ustanova, koja će u svakom pogledu moći da odgovori svojim zadacima. Količnogod su s općeg, pa i svakog aspekta pohvalne, plemenite i simpatične želje i nastojanja da se ponegdje i u lokalnim ili uže regionalnim okvirima ostvare samostalne arhivske ustanove, toliko isto treba shvatiti, da je praksa zaista nepobitno dokazala kako plan mreže arhivskih ustanova na svakom državnom području mora voditi računa o određenim činjenicama. Prva je u tome da zaista objektivno uzevši ni jedna društvena zajednica nema tolikih mogućnosti da u beskraj proširuje broj arhivskih ustanova i da osigura dovoljnu materijalnu osnovu za njihovu izgradnju i osposobljenje kao stvarnih arhivskih ustanova. Druga je pak u tome da sama svrha čuvanja arhivske građe, a u prvom redu njeno korištenje sa strane nauke, isto tako neophodno traži određeni stepen koncentracije te građe, u određenom i ne prevelikom broju arhivskih ustanova, jer bez toga ne može biti racionalnog i efikasnog korištenja te građe, koja se, ponavljamo, čuva baš zbog tog korištenja.

Ovi važni elementi racionalnosti sve se više afirmiraju i u oblasti drugih društvenih službi u našoj zemlji. Regionalni princip njihove organizacije, uz ograničen i racionalan broj regionalnih ustanova, predstavlja osnovnu smjernicu njihova razvoja¹⁷.

U vezi postojanja »prijedloga o organizaciji arhivske službe u Republici«, te kao logična posljedica principa obaveznosti arhivske službe na čitavom državnom području, proizlazi i odredba čl. 42 našega Zakona, gdje se određuje: »U slučaju ukidanja arhiva općinska skupština dužna je

¹⁶ Uz ostalo vidi i: Stulli B., O planu mreže arhivskih ustanova na području NR Hrvatske (»Arhivist«, VII, 1958, sv. 3—4, str. 129—134).

¹⁷ Vidi »Stavovi Izvršnog vijeća Sabora u vezi sa stanjem i problemima u neprirednim djelatnostima nakon reforme« (»Vjesnik« od 21. IX 1965).

poduzeti mjere da se zaštiti arhivska građa i pobrinuti se za obavljanje arhivske službe«. Iz ove je zakonske odredbe sasvim jasno i nesumnjivo da eventualno može doći do ukidanja neke konkretne arhivske ustanove, dakako iz opravdanih razloga¹⁸, ali nikako ne može doći u pitanje »zaštita arhivske građe« i »obavljanje arhivske službe« na području gdje je ta ustanova djelovala. Tu »zaštitu« i to »obavljanje arhivske službe« ne može se »ukinuti«, već ih mora preuzeti i nastaviti ili nova arhivska ustanova istog područja, ili druga arhivska ustanova sa susjednog područja. U svakom slučaju to mora biti baš »arhivska« ustanova, jer u smislu čl. 3 našeg Zakona: »Službu zaštite arhivske građe vrše arhivi kao ustanove«.

Po sebi je razumljivo da uvjeti koje postavlja čl. 40 našeg Zakona za osnutak jednog arhiva (»osigurana financijska sredstva za osnivanje i rad«; »osigurano potrebno stručno osoblje« i »osigurane prostorije i oprema za smještaj arhivske građe«), a jednako tako i odredbe iz čl. 63 koje traže da arhivi usklade »svoju organizaciju i način rada s odredbama ovog Zakona«, da sve te odredbe u nikojem smislu ne ugrožavaju i ne smiju ugroziti princip obaveznosti arhivske službe na čitavom državnom području. U stvari sve te odredbe baš idu zatim da upotpune zakonsku normu o obaveznosti, one pomažu da se što bolje naglasi ta obaveznost i da se isključi mogućnost fakultativnog tretiranja organizacije arhivske službe i diskrecione ocjene društveno-političkih zajednica kao osnivača. Odredbe čl. 9 i čl. 42 dovoljno jasno i nedvosmisleno govore da o nikakvoj fakultativnosti ni diskrecionoj ocjeni ne može biti govora, te da vršenje službe na čitavom području Republike ne može ni u kojem slučaju doći u pitanje.

Na kraju, potrebno je još jednom istaći kako odredbe našega Zakona u pogledu obaveznosti arhivske službe na čitavom području Republike i s tim u vezi obaveznog postojanja »prijedloga o organizaciji arhivske službe u Republici«, imaju posebno značenje za arhivsku službu u Hrvatskoj još i u tome, što je spomenutim odredbama konačno i zakonski eliminirana ona tendencija šireg ili pokrajinskog centralizma, tendencija koja se tako uporno održavala u historiji arhivske službe u Hrvatskoj kroz poslednjih stotinu godina, a imala je svoje recidive u shvatanjima nekih pojedinaca i nakon oslobođenja 1945. godine. Regionalni princip afirmiran u Zakonu pokazuje da djelatnost i ove društvene službe nije usmjerena, kao nekada, na korist tek jednog ili nekoliko centara nauke i kulture, već na korist širokog niza regionalnih centara, preko kojih treba da se u opći razvoj i prosperitet cjeline zemlje uključujući svaki njen dio. U ovoj konstataciji, kao i u onoj drugoj koju smo ranije istakli i koja ukazuje da arhivska služba ne predstavlja kao nekad fakultativnu djelatnost nekog užeg kruga »ljubitelja starina«, već jednu obaveznu društvenu službu, treba vidjeti jedno značajno obilježje ovog našeg Zakona. I ova je njegova karakteristika neophodno proizašla, i mogla proizaći, tek iz uslova naše socijalističke zajednice i njene brige za osiguranje kompleksne, što potpunije i integralnije, dokumentacione službe našoj nauci i drugim društvenim potrebama, kao i brige za takve vrijedne spomenike narodne prošlosti i kulture kakve predstavlja arhivska građa.

¹⁸ Vidi posebne odredbe o tome u Osnovnom zakonu o ustanovama, čl. 104 i slijed.

III »Arhivska građa čuva se u arhivima«

Ova osnovna norma nažeg Zakona, izrečena u st. 1 čl. 13, lapidarnim stilom fiksira jedan važan princip, koji nakon uspostave arhivske službe i dovoljne mreže arhivskih ustanova¹⁹ na čitavom državnom području, ima svoje najpotpunije opravdanje. Jer, ovo preferiranje arhivskih ustanova, ovo njihovo isticanje u prvi plan kao najpozvanijih »čuvara« arhivske građe proizlazi iz niza važnih okolnosti, od kojih ćemo posebno naglasiti:

- a) arhivi su specijalizirane stručne ustanove, posebno kvalificirane baš za zaštitu, čuvanje, konzervaciju i restauraciju, arhivističku obradu i davanje na korištenje arhivske građe;
- b) definitivni smještaj, konačna stručna obrada i trajno čuvanje glavnog dijela arhivske građe, nastalog u raznim registraturama, ostvaruje se tek njegovom predajom arhivskim ustanovama; nema nikakvih razloga, a najmanje stručnih ili naučnih, da pojedini dijelovi arhivske građe, a i ostali njeni dijelovi koji objektivno mogu biti predani arhivskim ustanovama, da ne slijede, po pravilu, put onog glavnog dijela arhivske građe;
- c) integriranjem svih dijelova arhivske građe, tek se u arhivskim ustanovama može da ostvari ona potpuna i tako poželjna cjelina dokumentarnog materijala o svim oblicima i vidovima društvenog života, o procesu cjelokupnog društvenog razvoja na datom teritoriju (komune, šire regije, Republike);
- d) uspješna stručna obrada arhivske građe bitno je otežana u slučaju dekoncentracije građe van arhivskih ustanova;
- e) glavni cilj arhivske građe tj. njeno korištenje zavisi o što jedinstvenijem sistemu njene stručne obrade, a taj se može najefikasnije postići koncentracijom arhivske građe prvenstveno u arhivskim ustanovama;
- f) arhivi su zakonski obavezni na izradu baš određenih inventara i ostalih evidencija, u smislu čl. 35 ovoga Zakona, pa pružaju najbolje mogućnosti osiguranja arhivske građe kao imovine, a i njenog korištenja;
- g) koncentracijom arhivske građe u arhivskim ustanovama najbolje se osigurava što jedinstveniji režim korištenja arhivske građe;
- h) koncentracijom arhivske građe u arhivskim ustanovama doprinosi se tako potrebnoj jedinstvenosti u postupku odabiranja dokumentarnog materijala koji treba da se trajno čuva, jer se daleko lakše utvrđuju i provode kriteriji historij-

¹⁹ Republički Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima i savezni Opći zakon o arhivskoj građi dosljedno rabe termin »arhiv« u značenju arhivske ustanove, napustivši klasično trojako značenje tog termina. Mislimo da je to dobro i savremeno rješenje tog terminološkog pitanja, bez čega ne bi bilo potrebne jasnoće i preciznosti zakonskog teksta.

O novijim stavovima u svijetu prema ovom terminološkom pitanju vidi u materijalima sedme međ. konferencije »Okruglog stola arhiva« (»Arhivist«, 2—1962, str. 7).

ske valorizacije dokumentarnog materijala u navedenom postupku odabiranja;

- i) istom koncentracijom, pa time kroz integralnost pojedinih fondova arhivske građe kao i cjelinom arhivske građe za dato područje, doprinosi se mnogo racionalnijem korištenju arhivske građe, što je za njene korisnike uvijek i nadalje od izvanredne važnosti.

Mislimo da ne treba posebno dokazivati kako svi navedeni momenti govore o zaista neophodnoj potrebi odredbe iz citiranog st. 1 čl. 13 našega Zakona, jer sve navedene prednosti arhivskih ustanova kao glavnih čuvara arhivske građe ne mogu ni iz daleka da imaju druge ustanove, kojima je čuvanje arhivske građe tek sporedna djelatnost.

Navedeni st. 1 čl. 13 republičkog Zakona ujedno pokazuje, kako je u tom Zakonu primijenjeno načelo sadržano u st. 1 čl. 10 saveznog Općeg zakona o arhivskoj građi koje glasi: »Službu zaštite arhivske građe vrše arhivi kao ustanove«.

Kako su, međutim, u praksi potrebni izvjesni izuzeci od opisanog načela, to je već i cit. čl. 10 Općeg zakona o arhivskoj građi u svom st. 2 predvidio: »Izuzetno, u skladu sa Zakonom, zaštita arhivske građe može se povjeriti i pojedinom organu ili organizaciji u čijem je radu nastala, kao i drugoj organizaciji«. No, kao i prvo načelo iz čl. 10 st. 1 tako i ovo drugo iz čl. 10 st. 2, mora da bude u republičkom Zakonu konkretizirano, pa da se precizira zakonska norma koja će se neposredno primjenjivati. Stoga i naš republički Zakon nabraja te izuzetke, dodajući tome i odredbe koje su za njih potrebne.

To je prije svega izuzetak iz st. 2 čl. 13 koji kaže da se »arhivska građa nastala radom organa unutrašnjih poslova i narodne odbrane« čuva »kod tih organa«. Radi se o izuzetku uobičajenom u arhivskim zakonodavstvima svih zemalja, no, naš Zakon ne konstatira samo taj izuzetak, već dodaje u nastavku: »a njena zaštita i obrada regulira se posebnim propisima«. Dakle, naš Zakon izričito nagovješta i traži »posebne propise« kojima će se regulirati pitanja ove izuzete građe.

Načelno to isto vrijedi i za drugi izuzetak, iz st. 4 čl. 13, gdje je riječ o arhivskoj građi nastaloj radom Saveza komunista Hrvatske, za koju se određuje, da je »čuvaju komiteti, a mogu je povjeriti arhivu ili drugoj zainteresiranoj organizaciji, radi čuvanja i proučavanja«.

Treći je izuzetak sadržan u st. 3 čl. 13 gdje se određuje: »Izuzetno arhivska građa može se čuvati kao zbirka arhivske građe i kod drugih državnih organa, ustanova i organizacija s odobrenjem Arhivskog savjeta Hrvatske«. Vodeći računa o izvjesnim stvarnim potrebama, bilo praktično-studijskim kod operativnih organa, bilo stručnim i naučnim kod nekih ustanova i organizacija, Zakon daje mogućnost takvim organima, ustanovama i organizacijama da također čuvaju arhivsku građu, u smislu trajnog čuvanja i zadržavanja te građe kod sebe. No, vidljivo je već iz stilizacije ovog zakonskog propisa, da se to može ostvariti tek pod sasvim određenim uslovima. Prije svega odmah na početku ove zakonske izreke naglašeno je da ovaj slučaj nastupa tek »izuzetno«; zatim da je riječ ne o formiranju neke specijalne arhivske ustanove, kao posebne i samostalne arhivske ustanove (kao što su arhivi općeg tipa koji su glavni čuvari

arhivske građe u smislu st. 1 čl. 13), već da se radi samo o formiranju »z b i r k e« arhivske građe, a to znači jedne organizacione jedinice, jednog odjeljenja ili odsjeka u sklopu spomenutih državnih organa, ustanova i organizacija²⁰; konačno, formiranje takve zbirke naš Zakon veže izričito i uz odobrenje Arhivskog savjeta Hrvatske. Ovaj načelni stav iz st. 3 čl. 13 dopunjavaju odredbe čl. 43 našega Zakona gdje se detaljnije kaže: »Kod pojedinih državnih organa, ustanova i organizacija, ako to traži karakter njihove službe odnosno rada, i ako postoje uvjeti za čuvanje i pravilno korištenje arhivske građe, može postojati zbirka arhivske građe«. Time su dosta jasno određeni kriteriji, u načelima, za ostvarenje ovog izuzetka iz st. 3 čl. 13. Detalji kojima će se Arhivski savjet Hrvatske rukovoditi pri davanju odobrenja za osnivanje ovakvih zbirki mogu se posredno vidjeti iz provedbenih propisa za registraciju tih zbirki u smislu st. 3 čl. 44 našeg Zakona. Radi važnosti pitanja navest ćemo iz tog »Pravilnika o registraciji arhiva i evidenciji zbirki arhivske građe« (»Narodne novine« br. 50 od 20. 12. 1962.) propise njegovog čl. 12, koji za registraciju zbirki, pored ostaloga, traži i ove elemente: »mjesto gdje se zbirka nalazi«, »koju arhivsku građu može čuvati«, »zadaci i namjena odnosno svrha postojanja zbirke«, »način upravljanja«, »broj arhivskih fondova«, »podaci o stručnoj spremi osoblja koje radi zbirkom«, »promjene«, »ukidanje i kome se predaje arhivska građa u slučaju ukidanja zbirke« i sl.²¹ Odavde vidimo čitav niz detaljnih kriterija koji su mjerodavni i faktički citiranim propisima dati, a po kojima će Arhivski savjet Hrvatske odlučivati još kod prethodnog rješavanja zahtjeva i davanja odobrenja za formiranje neke »z b i r k e« arhivske građe. Očito je, dakle, da se ne može reći da Zakon baš preferira osnivanje ovakvih zbirki, a sasvim je i opravdano što zauzima takav načelni stav. Jer, kao što propisuje izradu »prijedloga o organizaciji arhivske službe u Republici«, s težnjom da se utvrdi racionalan, a to znači, i ograničen broj samih arhivskih ustanova na području Republike, kao glavnih čuvara arhivske građe, tako je logično da pogotovo ograničava postojanje zbirki arhivske građe, koje će osnivati državni organi, ustanove i organizacije, kojima to čuvanje arhivske građe nije nikako glavni zadatak i svrha postojanja, već po pravilu sasvim podređan zadatak. To je sasvim razumljivo ako vodimo računa da bi postojanje većeg broja zbirki arhivske građe moglo znatno utjecati na takvu dekoncentraciju arhivske građe koja vodi razbijanju integralnosti arhivskih fondova ili razbijanju organskih cjelina arhivske građe datog područja, te koja u osnovi ne odgovara naučnim, kulturnim, i drugim društvenim potrebama, pa je i naš Zakon opravdano ograničava.

²⁰ Zakonodavac je, kako vidimo, za ovaj slučaj i vrstu čuvanja i davanja na korištenje arhivske građe odabrao termin »zbirka arhivske građe«. Možda to i nije bilo baš najsretnije terminološko rješenje, no, iz čitavog zakonskog teksta sasvim je jasno i nedvojbeno da se radi o jednoj organizacionoj formi čuvanja i davanja na korištenje arhivske građe, formi koja je u određenom smislu i stepenu srodna »arhivu« — arhivskoj ustanovi. Nema, dakle, mogućnosti da se ovaj zakonski termin poistovjetiti s klasičnim arhivističkim terminom »arhivska zbirka«.

²¹ Ovaj provedbeni propis donesen je na osnovi Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima iz god. 1962. On treba da se uskladi prema tekstu istog Zakona iz god. 1965 (vidi bilješku br. 7). No, citirani kriteriji i elementi ne će se mijenjati. Izmjene se odnose samo na to, da ovaj provedbeni propis donosi Arhivski savjet Hrvatske (st. 3 čl. 44), te da »evidenciju« (ne više »registraciju«) zbirki arhivske građe vodi Arhiv Hrvatske u Zagrebu (st. 2 čl. 44).

Preostali izuzetak iz st. 5 čl. 13 sasvim je razumljiv jer je riječ o arhivskoj građi u građanskom vlasništvu, koja se dakako čuva kod svojih vlasnika, bilo građansko-pravnih osoba bilo pojedinaca građana. Na ovo se svakako nadovezuju i odredbe st. 3 čl. 21 koje među ostalim govore kako spomenuti vlasnici mogu svoju arhivsku građu radi njenog čuvanja pohraniti ili darovati arhivskoj ustanovi, odnosno, koje u slučaju prodaje takve građe daju preče pravo kupnje arhivskim ustanovama (st. 5 čl. 21). I ovi poticaji privatnim vlasnicima i odredbe u slučajevima otuđenja građe u građanskom vlasništvu imaju očit cilj, da preferiraju čuvanje arhivske građe prvenstveno u arhivskim ustanovama, naglašavajući i ovim putem njihovu temeljnu funkciju glavnih čuvara arhivske građe, a sve zbog načelnih razloga i očite koristi koju naučnim i drugim društvenim potrebama donosi takva orijentacija, i u smislu načelnih stavova koji su izloženi u uvodnim razmatranjima ovoga poglavlja.

U cjelini ovih izlaganja treba se još osvrnuti i na odredbe st. 2 čl. 14 gdje se propisuje: »Organi društveno-političkih zajednica, radne i druge organizacije mogu u suglasnosti s nadležnim arhivom zadržati i čuvati pojedine dijelove arhivske odnosno registraturne građe, ako to traže potrebe njihove službe«. Ovdje se radi o takvim dijelovima arhivske ili registraturne građe (nastale do 15. V 1945.), koji su njihovim tvorcima izuzetno potrebni u službene svrhe na dulje, ili znatno dulje, vrijeme nego li što im je potrebna ostala njihova građa (nastala također do 15. V 1945). Takva je npr. građa zemljišno-knjižnih ureda, katastarskih ureda i sl., pa će je navedeni organi i organizacije zadržati u sklopu svoje registrature na čuvanju. Ovdje se dakle ne formira nikakva »zbirka arhivske građe«, ne radi se o trajnom čuvanju, jer će navedena operativna svrha jednom ipak prestati, pa potom i potreba da se neka arhivska građa »zadrži i čuva« izvan arhivske ustanove. A i kod ovih slučajeva »čuvanja arhivske građe« ono može nastupiti tek temeljem »suglasnosti s nadležnim arhivom«. U tome je sav smisao st. 2 čl. 14 našega Zakona.

Vidimo, dakle, da je Zakon taksativno naveo sve izuzetke, koje je smatrao potrebnim, u odnosu na temeljnu normu iz st. 1 čl. 13. Uzevši pak u obzir da se danas još mnogo arhivske građe nalazi u raznim bibliotekama, muzejima, te drugim kulturnim i naučnim ustanovama, nameće se pitanje praktičnog rješenja tog pitanja. Slijedeći osnovne odredbe našega Zakona nedvojbeno proizlazi, da, ukoliko u pojedinim slučajevima nema zakonskih uslova da se primjene navedeni izuzeci od st. 1 čl. 13, a posebno da nema uslova za formiranje »zbirke arhivske građe«, tada navedene ustanove moraju da predadu arhivsku građu nadležnim arhivima. Svakako će odgovarajuće preporuke i odluke Arhivskog savjeta Hrvatske mnogo pomoći rješavanju konkretnih pitanja u praksi, kao što to propisuje i st. 3 čl. 37 Zakona, koji glasi: »U slučaju spora u kojem će se arhivu ili drugoj ustanovi čuvati određena arhivska građa odlučuje Arhivski savjet Hrvatske«. Izvjesne dvojbe, da ne kažemo »sporovi«, mogu praktički nastati i uslijed toga, što zaista postoje dodirne tačke između raznih vrsti arhivske građe s jedne, te bibliotečne i muzejske s druge strane. Osim toga uz taj dokumentarni materijal graničnog karak-

tera, postoje i slučajevi spomeničkih cjelina kompleksnog karaktera koje treba očuvati kao cjeline²².

Na temelju svega iznesenog vidjeli smo kako naš Zakon provodi svoju osnovnu tezu iz st. 1 čl. 13 po kojoj su arhivske ustanove glavni čuvari arhivske građe, tj. ustanove u kojima se prvenstveno treba da trajno čuva i koristi arhivska građa. Naš Zakon dakle ne pozna diobe na opće i specijalne arhivske ustanove, jer, kako je već naglašeno zbirke arhivske građe iz st. 3 čl. 13, kao ni oni izuzeci iz st. 2 i 4 čl. 13, ne predstavljaju neke posebne, specijalne i samostalne ustanove. Uvodno smo dovoljno naglasili razloge za takav stav našega Zakona. Nesumnjivo će koncentracija materijalnih sredstava — koja naša zajednica može da daje za arhivsku službu — na što efikasniju izgradnju i opremu i kvalitet kadrova u predviđenoj mreži arhivskih ustanova općeg tipa dati bolje rezultate, nego što bi se moglo očekivati bilo uz preveliki broj takvih arhivskih ustanova općeg tipa, bilo ako bi se uz tu mrežu još širila i neka posebna mreža specijalnih arhiva kao zasebnih ustanova. Tradicije arhivske službe u nekim stranim zemljama koje imaju uz opće arhive i širu ili užu mrežu specijalnih arhiva, kao samostalnih ustanova, ne mogu biti mjerilo za našu orijentaciju. Prije svega zato što treba voditi računa o konkretnoj situaciji arhivske službe u našoj zemlji, gdje je tek poslije oslobođenja izgrađena stvarna arhivska služba i mreža njenih ustanova općeg tipa na čitavom državnom području. U drugom redu s toga što su se te tradicije specijalnih arhivskih ustanova u stranim zemljama razvile dobrim dijelom i stoga, što se njima pokušavalo rješavati problem čuvanja arhivske građe u građanskom vlasništvu, a koja je obuhvatila i značajnu građu privrednih i društvenih organizacija, i za koju nije uglavnom bilo izgleda da će pripasti »d r ž a v n i m arhivima«. Kako je pak ta građa u našim uslovima društvena imovina, to nema razloga ni potrebe da se njeno čuvanje pokušava rješavati mehanizmom specijalnih arhivskih ustanova.

Konačno, dobar broj specijalnih arhivskih ustanova u svijetu nastao je svakako hvalevrijednom inicijativom pojedinaca ili ustanova i organizacija, ali, po pravilu, u situaciji kada u dotičnoj zemlji još nije bila izgrađena ni provođena jasna koncepcija o njenoj potpunoj arhivskoj službi, koja se uz to provodi na čitavom državnom teritoriju. Kod nas nije bilo takvog razvoja, a nema nikakve potrebe da ga oponašamo danas, u našoj konkretnoj situaciji, kada smo, pogotovo kroz novo savezno i republičko zakonodavstvo, postavili i provodimo, preko promišljene mreže arhivskih ustanova općeg tipa, određenu koncepciju potpune arhivske službe i to na čitavom državnom teritoriju.

Potreba specifičnog stručno-tehničkog i ostalog tretmana nekih vrsti arhivske građe, po našem mišljenju, ne opravdava sama po sebi formiranje specijalnih arhivskih ustanova. Sva pitanja koja odatle nastaju mogu se na potpuno zadovoljavajući način riješiti formiranjem specijalnih odjeljenja pri arhivima općeg tipa. Uz izuzetke, koje je naš Zakon predvidio, od temeljne norme iz st. 1. čl. 13, to je najbolje i najsvrsishodnije

²² Dobru osnovu za razmatranje ovih pitanja pruža »Preporuka o razgraničenju građe između arhiva, biblioteka i muzeja« donesena 19. IV 1960. od tadašnjeg Savjeta za kulturu i nauku NRH pod br. 3152/1—1960. O nekim novijim pogledima arhivističke prakse i teorije u svijetu na ovu problematiku vidi u materijalima cit. sedme međ. konferencije »Okruglog stola arhiva« (»Arhivist«, 2—1962, str. 18 i slijed.).

rješenje za stvarne praktične potrebe. Jer, u protivnom slučaju, a uz postojeću — i pogotovo buduću — proizvodnju sve novijih vrsti arhivske građe što ih donosi općedruštveni razvoj i nova tehnička revolucija, postavlja se i pitanje: a gdje je granica broju specijalnih arhivskih ustanova? I još k tome: što ostaje praktički od onih bitnih elemenata koje smo uvodno naveli — od a) do i) — koji su objektivno dati za savremene arhivske ustanove? Pri tome naročito želimo naglasiti onaj element: ostvarenja potpune i tako poželjne cjeline dokumentarnog materijala o svim oblicima i vidovima društvenog života, o procesu cjelokupnog društvenog razvoja na datom teritoriju (komune, šire regije, Republike). Ovaj princip organske cjeline arhivske građe datog područja (teritorija) bitna je osnova našega Zakona. On suštinski odgovara i našem društveno-političkom sistemu. On je u Zakonu morao biti istaknut kao bitan, uz klasični arhivistički princip o integralnosti pojedinog arhivskog fonda ili zbirke iz čl. 5 Zakona. Tu i takvu osnovu isto bi tako bitno ugrozio sistem specijalnih arhiva, kad bi ga se prihvatilo uz one opisane izuzetke od temeljne norme iz st. 1 čl. 13. Zato naš Zakon ne prihvaća taj sistem.

Primjer novog arhivskog zakonodavstva DR Njemačke u rješavanju ovog pitanja je svojevrsan. Ono doduše predviđa ne samo »državne arhive«, »okružne arhive« i »gradske arhive«, nego uz to i: »historijske državne arhive«, »privredne arhive«, »arhive naučnih ustanova«, »literarne arhive«, »foto i fono-arhive« i »upravne arhive«²³. Međutim, sve te arhivske ustanove čvrsto i strogo centralistički povezuje centralna državna arhivska uprava, preko čije djelatnosti se nastoji osigurati jedinstvo cjelokupne arhivske službe, te ostvariti sve one bitne elemente koje smo uvodno u ovom poglavlju naveli od a) do i). Tek u toj cjelini, hijerarhijski i organski čvrsto povezanom, može se ocijeniti uloga i specijalnih arhivskih ustanova time, što ovdje i nema zapravo klasične diobe na opće i specijalne arhive, već se čitav sistem arhivske službe sastoji samo od svojevrsnih specijalnih arhiva, povezanih centralnom državnom arhivskom upravom²⁴.

Prihativši dakle koncepciju samo posebnih arhivskih ustanova općeg tipa, naš Zakon razlikuje među njima: Arhiv Hrvatske u Zagrebu i niz regionalnih arhiva (čl. 36). Dok Arhiv Hrvatske vrši poslove vezane uz arhivsku i registraturnu građu nastalu radom takvih tvoraca građe, »kojih se djelatnost prostire na čitavo ili veći dio područja Republike«, odnosno za građu, »koja ima značenje za to područje« (st. 1 čl. 37), dotle regionalni arhivi vrše takve poslove koji se odnose »na svu ostalu arhivsku i registraturnu građu nastalu na području za koje su osnovani« (st. 2 čl. 37). S gledišta građe koju sabiru i obrađuju, jedina je razlika među njima u teritorijalnom značenju te građe, a ne u njenim vrstama. I u jednom

²³ v. »Archivmitteilungen«, XV Jhrg., H. 5/1965, str. 166—167, u provedbenom propisu od 25. VI 1965. uz Naredbu o drž. arhivskoj službi od 17. VI 1965.

²⁴ Kriteriji specijalnosti su u primjeni kombiniranog sistema stvarne i teritorijalne nadležnosti: po tvorcima arhivske građe kojih građu preuzimaju (odatle: Centralni drž. arhiv, Državni arhivi, Okružni arhivi, Gradski arhivi, Arhivi privred. poduzeća, Arhivi naučnih ustanova, stalna arhivska spremišta, arhivski sabirni centri); po historijskim periodima iz kojih potječe građa koju preuzimaju (Historijski državni arhivi); po nekim specijalnim vrstama građe koju preuzimlju (literarni, foto- i fono-arhivi). »Upravni arhivi« pak preuzimlju registraturnu građu koja više ne služi operativnim potrebama, te obavljaju neke faze njene obrade dok se ta građa ne preda nadležnim »državnim arhivima«.

i u drugom slučaju radi se o cjelokupnoj građi (svim vrstama građe) datog (republičkog ili regionalnog) značenja. Time je kroz čl. 37 naš Zakon izrazio onaj fundamentalni princip organske cjeline arhivske građe datog područja, o kojemu je ranije bilo riječi.

IV Kompleksni karakter arhivskih ustanova

Podsjetimo li se na ulogu arhivskih ustanova kao spojnice onih dvaju procesa, od kojih jedan teče od nastajanja građe u registraturama do njene predaje arhivskim ustanovama, a drugi od arhivističke obrade tog dokumentarnog materijala do ostvarenja naučnog djela ili zadovoljavanja drugih društvenih potreba, te ako vodimo računa o određenom udjelu arhivskih ustanova u jednom i drugom procesu rada²⁵, to je logična posljedica i zaključak, da se kod arhivskih ustanova radi o ustanovama kompleksnog karaktera. On proizlazi iz prirode arhivske građe i njene funkcije.

Spomenuta funkcija bitno utječe na dimenzije djelatnosti arhivskih ustanova u uslovima kada osnovna koncepcija arhivske službe počiva na postojanju samo arhiva općeg tipa, te na primjeni fundamentalnog principa organske cjeline arhivske građe datog područja. Iz te osnove i tog principa, kao logična i praktična konzekvencija njihova, proizlazi također kompleksni karakter arhivskih ustanova.

K tome pridolazi i treći faktor. To je, naročito nakon ustavne reforme od 1963. god., uloga ustanova kao glavnih i samostalnih nosilaca društvenih službi — pa tako i uloga arhivskih ustanova u arhivskoj službi — uz bitno reduciranje udjela državnih organa uprave u vršenju tih službi. Ovaj faktor znatno jača naročito upravne funkcije tj. upravnu komponentu kompleksnog karaktera arhivskih ustanova.

Utvrđujući načela za republičko zakonodavstvo savezni Opći zakon o arhivskoj građi nije, dakako, ulazio u detalje gorenavedenih elemenata i aspekata kompleksnog karaktera arhivskih ustanova. On je samo načelno utvrdio: »zaštita arhivske građe vrši se u svrhu njenog korištenja za naučnoistraživački rad, za objavljivanje i za potrebe pojedinaca, radnih organizacija i organa« (st. 2 čl. 2); »službu zaštite arhivske građe vrše arhivi kao ustanove« (st. 1 čl. 10); u pogledu evidentiranja, preuzimanja, sredivanja, čuvanja i korištenja arhivske građe arhivi imaju zakonom određena prava i dužnosti« (st. 1 čl. 11).

Zadaća je, dakle, republičkog arhivskog zakona, da precizira spomenute detalje.

U našem Zakonu odražava se to najpreglednije kroz odredbe čl. 32—33 i 44—45, a u ostalim detaljima tako rekuć kroz čitav zakonski tekst. Kompleksni karakter odražava se kroz četiri bitne funkcije arhivskih ustanova i to: upravne, stručne, naučne i kulturno-prosvjetne funkcije.

Upravne funkcije osobito dolaze do izražaja kroz odredbe zakona: da »službu za štite arhivske građe vrše arhivi kao ustanove« (čl. 8 st. 1); da su »organi za štiti arhivske građe« — arhivi, kako jasno proizlazi iz naslova gl. III Zakona (»Organi za štiti arhivske građe«) i čitavog teksta te glave (čl. 32—46); da je arhivska služba obavezna

²⁵ Poblize o tome vidi: Stulli B., »Arhivská građa« u novom arhivskom zakonodavstvu SR Hrvatske (»Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu«, sv. X, Rijeka 1964—1965), u poglavlju: »Arhivská građa u nastajanju«, str. 302—308.

na čitavom području Republike (čl. 9), i sl. Uz ove načelne odredbe, koje posebno karakterizira činjenica da se radi o »organima zaštite«, čitav niz daljnjih odredaba u detaljima odražava upravne funkcije arhivskih ustanova. Pri tom ćemo posebno istaći propise iz čl. 14—19 gdje se određuje obavezna predaja registraturne građe arhivskim ustanovama, obaveze imalaca arhivske i registraturne građe prema arhivskim ustanovama u pogledu dostave popisa građe koju posjeduju i prijave promjena na toj građi, i pribavljanja mišljenja prije poduzimanja mjera koje se odnose na arhivsku i registraturnu građu tih imalaca, zatim uloge arhivskih ustanova u slučaju rješenja upravnih organa za imaoce koji nemarno ili nestručno čuvaju arhivsku građu i sl. Nadalje, tu su i odredbe čl. 20 o postupcima obaveznog odabiranja i izlučivanja registraturne građe, uz koje će provedbeni propisi o tim postupcima istaći važne aspekte upravnih funkcija arhivskih ustanova. Slijede dalje odredbe čl. 21—23 s obavezama arhivskih ustanova u pogledu režima arhivske građe u građanskom vlasništvu. Napokon, treba istaći još posebno i odredbu iz st. 2 čl. 32 da »arhivi vrše nadzor nad čuvanjem arhivske i registraturne građe koja se nalazi izvan arhiva i određuju mjere zaštite te građe«²⁶.

²⁶ Specificirajući u statutu pojedine arhivske ustanove ove upravne funkcije moglo bi ih se sistematizirati ovako:

- donosi rješenja čija se registraturna građa neće odabirati i prenijeti u Arhiv na čuvanje kao arhivska građa,
- vrši nadzor i evidentira arhivsku i registraturnu građu koja će postati arhivska bez obzira u čijim se rukama nalazi i donosi rješenja kojima nalaže izvršenje mjera za zaštitu te građe,
- predlaže organima društveno-političkih zajednica da poduzimaju u hitnim slučajevima, suglasno propisima, mjere za zaštitu arhivske i registraturne građe na njihovom području djelovanja,
- predlaže općinskim organima uprave nadležnim za poslove arhivske službe da odrede staratelja arhivske i registraturne građe za koju se ne može ustanoviti kome ta građa pripada, a nema mogućnosti da je Arhiv preuzme,
- predlaže općinskim organima uprave nadležnim za poslove arhivske službe da odrede Arhiv starateljem za arhivsku građu koju imaju građansko-pravne osobe i građani, a nemarno je čuvaju ili nestručno drže, za vrijeme dok te osobe ne osiguraju propisane uslove zaštite,
- prima od imaoa arhivske i registraturne građe popis te građe kao i prijavu o promjenama koje su nastale na građi poslije dostavljenog popisa, te o pravnim promjenama u vezi s građom,
- izdaje opomene imaoacima arhivske građe na izvršenje propisanih mjera zaštite, odnosno izvršuje ih na trošak imaoa,
- daje mišljenje imaoacima arhivske i registraturne građe prije nego poduzmu mjere koje se odnose na njihovu arhivsku odnosno registraturnu građu,
- utvrđuje troškove koji terete imaoa arhivske građe potrebne za osiguranje i provođenje mjera zaštite te građe, kada ju je Arhiv preuzeo od imaoa na osnovi rješenja nadležnog općinskog organa uprave,
- predlaže općinskim organima uprave nadležnim za poslove arhivske službe osiguranje sredstava potrebnih za poduzimanje mjera zaštite i vršenja radova na održavanju, popravku i konzerviranju značajnije arhivske građe u društvenom vlasništvu kao i za podmirenje izvanrednih troškova za slične radove poduzete na arhivskoj građi u građanskom vlasništvu,
- otkupljuje arhivsku građu od građansko-pravnih osoba i građana,
- zahtijeva poništenje ugovora o kupoprodaji arhivske građe u slučajevima kada nastupe zakonski uvjeti za to,
- izdaje imaoacima građe rješenje kojim se odobrava ili ne odobrava pokretanje postupka odabiranja i izlučivanja građe,
- izdaje rješenje o osnivanju više komisije za izlučivanje bezvrijedne registraturne građe,
- izdaje rješenje kojim se odobrava ili ne odobrava izlučivanje registraturne građe,
- preuzima arhivsku i registraturnu građu od njenih imalaca,
- kompletira fondove i zbirke arhivske građe mikrofilmovanjem strane arhivske građe i sakupljanjem memoara, zapisa i drugih vrsta dokumentacije,
- daje odobrenje za istraživanje, proučavanje i snimanje arhivske građe, koja se nalazi na čuvanju kod građansko-pravnih osoba i građana, kada oni to uskrate,

Analizirajući sve ove zakonske odredbe ne može se dakako reći da se uvijek radi baš o čistim upravnim funkcijama u klasičnom smislu, odnosno o uobičajenim upravnim aktima koji bi trebali da proizlaze iz poslova navedenih u citiranim propisima, no, nesumnjivo je da u njima imade čitav niz često i vrlo izrazitih elemenata baš upravnih akata i karakteristika upravnih funkcija. To posebno vrijedi, ponavljamo, kad i sam Zakon naglašava da se radi o »organima zaštite«, kao i kod funkcija »vršenja nadzora«, »određivanje mjera zaštite«, učešća i uloge u postupcima odabiranja i izlučivanja u registraturama, te u postupcima koji proizlaze iz obavezne predaje registraturne građe arhivskim ustanovama, a jednako se to može reći i za djelatnost arhivskih ustanova na izdavanju potvrda i prijepisa, na temelju izvorne arhivske građe, za javne ili privatne potrebe.

Stručne funkcije arhivskih ustanova dovoljno su naglašene kroz čitav zakonski tekst, no spomenimo i ovdje, bar primjera radi, neke najizrazitije odredbe kao: da se arhivska i registraturna građa čuva »po načelima suvremene nauke i tehnike čuvanja arhivske građe i provođenja mjera njene zaštite« (čl. 6); da su imaoči arhivske odnosno registraturne građe dužni »pribaviti mišljenje nadležnog arhiva prije nego poduzimaju mjere koje se odnose« na njihovu građu (st. 3 čl. 17); čitav kompleks stručnih poslova vezanih uz odabiranje i izlučivanje registraturne građe (čl. 20); stručna strana poslova oko nadzora i pregleda arhivske i registraturne građe na terenu izvan arhivske ustanove (st. 2 čl. 32 i st. 2 čl. 23); poslovi čuvanja, sređivanja i davanja na korištenje arhivske građe, vođenja foto- i mikro-filmske, restauratorske i konzervatorske službe za arhivsku građu (st. 1 i 3 čl. 32); izrada obaveznih inventara, vodiča i evidencije (čl. 35) itd.²⁷

Što se tiče naučnih funkcija arhivskih ustanova, one se češće tijesno isprepliću s navedenim stručnim funkcijama, ali ih i u izričitom vidu nalazimo naglašene kroz zadatke arhiva: da »izdaju publikacije dokumenata« (st. 3 čl. 32); da »izrađuju naučne studije« (st. 3 čl. 32); da »surađuju međusobno s drugim ustanovama iz oblasti kulture, s naučnim organizacijama i srodnim ustanovama dokumentacione službe radi unapređenja

- predlaže razmjenu arhivske građe između arhiva i drugih ustanova,
- daje mišljenje o izvozu arhivske građe u inozemstvo,
- surađuje s državnim organima, ustanovama, privrednim, društvenim i političkim organizacijama radi pravilnog čuvanja arhivske i registraturne građe,
- izdaje prijepise, uvjerenja i izvještaje na zahtjev pravnih i fizičkih osoba,
- izdaje na posudbu arhivsku građu državnim organima i ustanovama na njihov službeni zahtjev.
- vrši i druge poslove na osnovi posebnih propisa.

²⁷ Specificirajući u statutu pojedine arhivske ustanove ove stručne funkcije moglo bi ih se sistematizirati ovako:

- vrši odabiranje i izlučivanje građe u arhivskim spremištima,
- sređuje arhivsku građu služeći se naučnim metodama rada zasnovanim na arhivističkim principima priznatim u svijetu,
- identifikira arhivsku građu nepoznatog porijekla i vremena postanka,
- utvrđuje karakter arhivske građe i valorizira je,
- čuva arhivsku građu u svojim tresorima i spremištima po načelima suvremene nauke i tehnike čuvanja takve građe,
- izrađuje naučno-informativna pomagala (vodiče, popise, preglede, kronološke i tematske i dr.),
- izrađuje inventare za pojedine arhivske fondove i zbirke,
- vodi knjigu primljene arhivske građe, opći inventar arhivske građe i knjigu depozita,
- daje građu na proučavanje i korištenje naučnim radnicima i drugim interesentima,
- vrši foto- i mikro-filmsku službu, restauratorsku i konzervatorsku službu za potrebe arhiva, za potrebe drugih ustanova, naučnih radnika i drugih korisnika u svrhu čuvanja originala i korištenja njegovog sadržaja.

arhivske službe, naučnog rada i korištenja arhivske građe« (st. 1 čl. 33); da »izrađuju naučno-informativna pomagala« i da »pobuđuju interes za historijska naučna istraživanja« (čl. 34)²⁸. Ovdje treba svakako još dodati i formiranje dokumentaciono-informativnih centara (čl. 44 i 45), koji dođu neće moći da postoje baš pri svakoj arhivskoj ustanovi s potpunom evidencijom za čitavo republičko područje, već za sada neposredno tek u Zagrebu, pa zatim u većim središtima naučnog rada, ali koji se centri ne mogu formirati bez učešća, i bez ostvarenja određenih stručnih i naučnih zadataka, sa strane baš svih arhivskih ustanova u Republici²⁹.

Konačno, kulturno prosvjetne funkcije arhivskih ustanova³⁰ fiksiraju prije svega propisi našeg Zakona iz čl. 33, gdje se naglašavaju zadaci: upoznavanja građana s dokumentima kulturnog i društveno-političkog razvoja, i time djelovanja »na podizanje kulture i obrazovanja naroda« (st. 2); pridonose »obrazovanju omladine surađujući sa školama i drugim prosvjetnim ustanovama« (st. 3). Dalje se to izrazito očituje pogotovo u propisima čl. 34 gdje se kaže: »u okviru svojih zadataka arhivi priređuju izložbe, organiziraju predavanja, tečajeve, seminare i slične oblike rada, izrađuju naučno-informativna pomagala i na druge načine omogućuju šire upoznavanje arhivske građe, načina njene tehničke zaštite te pobuđuju interes za historijska naučna istraživanja«³¹.

Uzevši u obzir sve navedene četiri komponente koje karakteriziraju uvodno istaknuti kompleksni karakter arhivskih ustanova, te međusobni odnos tih komponenata, ne može se dakako tvrditi da su one po svom intenzitetu jednake u svakom stadiju razvoja arhivske službe u cjelini kao i pojedine arhivske ustanove. U određenim fazama razvoja, i prema postignutom općem nivou toga razvoja, nužno će dolaziti do izvjesnog izrazitijeg značenja tek neke komponente. Odrazit će se to naročito u početnim fazama razvoja novih arhivskih ustanova. Međutim, isto je tako činjenica da su sve navedene četiri komponente zaista neophodne svim razvijenim arhivskim ustanovama, da se te komponente međusobno ne samo dobro dopunjuju, već da tvore jednu suvislu organsku cjelinu, koje

²⁸ Kada je riječ o izradi naučnih studija u arhivima misli se u prvom redu na studije iz: arhivistike i ostalih pomoć. hist. nauka; historije institucija (uprave, sudstva, privred. organizacija, vojne organizacije i sl.); historije države i prava, i sl. Kod publikacija misli se naročito i prvenstveno na: arhivska naučno-informativna pomagala: udžbenike i priručnike iz arhivistike i drugih oblasti od značenja za rad u arhivima; izdanja značajnije arhivske građe; publikacije za propagandu arhivske službe.

²⁹ Specificirajući u statutu ove naučne funkcije mogli bismo ih sistematizirati ovako:

- proučava, istražuje i suvremenim naučnim metodama obrađuje pitanja iz oblasti arhivske službe i ukazuje na potrebu donošenja propisa u toj oblasti,
- objavljuje studije iz oblasti arhivistike, pomoćnih historijskih nauka, konzervacije i restauracije arhivske građe, iz historije uprave, sudstva, privrednih, društvenih i drugih organizacija te opće i nacionalne historije u okviru arhivskih fondova i zbirki koje arhiv posjeduje, a korisni su za uspješniji razvoj stručnog i naučnog rada,
- izrađuje naučna pomagala koja unapređuju istraživački rad u arhivu,
- daje naučne i stručne informacije naučnim institucijama, domaćim i stranim istraživačima i drugim zainteresiranim osobama.

³⁰ Detaljnije o njima vidi: Stulli B., O kulturno-prosvjetnoj djelatnosti arhivskih ustanova (»Arhivist«, VIII, 1959, sv. 3—4, str. 15—30).

³¹ Specificirajući u statutu ove kulturno-prosvjetne funkcije mogli bismo ih sistematizirati ovako:

- priprema i postavlja razne izložbe dokumenata,
- priređuje predavanja,
- propagira arhivsku službu koristeći se štampom, radiom i televizijom,
- surađuje s nastavom.

pravilan razvoj u svim vidovima može tek osigurati očekivani zaista uspješan efekat arhivske službe i njenih ustanova u savremenim uslovi-
ma. Mislimo, da smo kroz naša prethodna izlaganja dovoljno, neposredno
i posredno, prikazali i naglasili kako se gore spomenute četiri funkcije
arhivskih ustanova međusobno povezuju i isprepliću, kako ostvarenje
svake od njih traži postojanje i dinamičnost ostalih funkcija, drugim rije-
čima, kako se organski nerazvojno povezuje čitav onaj proces rada od
nadzora i propisivanja mjera na terenu u pogledu čuvanja arhivske i regi-
straturne građe, pa preko svih ostalih već dovoljno nabrojenih i opisanih
faza posla do naučnih publikacija arhiva, njihovog učešća u kulturno-
prosvjetnom životu i u propagandi arhivske službe, a koji »finalni« re-
zultati opet uzvratno treba da sve više olakšavaju i unapreduju one poslo-
ve iz početka tog procesa rada u vezi zaštite i čuvanja arhivske i regi-
straturne građe.

Obzirom na opisani kompleksni karakter arhivskih ustanova prak-
tički se u svijetu različito rješava pitanje pripadnosti arhivske službe
određenom sektoru javnih-društvenih službi. Poznato je da se rješenja
traže, počam od uklapanja arhivske službe u sektor najuže nutarnje —
političke uprave (tj. u resoru unutarnjih poslova), pa preko prosvjetnih
i naučnih resora do onoga nadležnog za poslove kulture³². Novo talijan-
sko arhivsko zakonodavstvo iz god. 1963. ostavlja i nadalje arhivsku
službu u resoru ministarstva unutarnjih poslova, unutar kojega postoji
posebna »generalna direkcija državnih arhiva«³³. Isto rješenje zadržava
i novo arhivsko zakonodavstvo DR Njemačke iz god. 1965³⁴.

U SR Hrvatskoj je arhivska služba sa svojim ustanovama bila u
prvom periodu poslije oslobođenja 1945. god. u zajedničkom resoru pro-
svjete — nauke — kulture, pa u resoru nauke i kulture, pa konačno na-
kon formiranja posebnog organa za poslove kulture, uvrštena je među
djelatnosti »u oblasti kulture«. Praktički tako je ostalo i nakon ustavne
reformе od 1963. god., no naš Zakon, u prečišćenom tekstu iz 1965. god.,
ne regulira izričito to pitanje. To se nije smatralo potrebnim iz dva glav-
na razloga. Prvi je u tome što je po novim ustavnim principima i propi-
sima znatno izmijenjeno i umanjeno značenje »resorne« pripadnosti. Drugi
je u očitij tendenciji i smislu, kako Ustava tako i našeg Zakona iz 1965.
god., da se naglasi samostalnost društvenih službi, pa potom i arhivske
službe. Dosljedno tome, arhivi su sada glavni »organi« i nosioci službe
zaštite arhivske građe, u statusu samostalnih i samoupravnih radnih orga-
nizacija. Na svojevrstan način ovu službu objedinjuje i unapređuje Ar-
hivski savjet Hrvatske (čl. 56—57), koji je također samostalno društveno-
stručno tijelo, a koji i svojim zadacima i svojim sastavom (čl. 58) odra-
žava kompleksni karakter arhivske službe i njenih arhivskih ustanova.
Organima državne uprave preostalo je, po našem novom sistemu, i u do-
meni arhivske službe samo da prate stanje službe, te da vrše »nadzor u
pogledu zakonitosti rada«³⁵. Dakle, tendencija osamostaljenja arhivske
službe, općenito pa i od »resornih« okvira, očita je. Na ovakav razvoj ne-
sumnjivo je prvenstveno i bitno utjecao naš novi ustavni sistem, ali je

³² Novije podatke o ovom pitanju vidi u časopisu »Archivum«, vol. XI, 1961, gdje
je dat prikaz organizacije arhivske službe za veći broj država u svijetu.

³³ La legge sugli archivi (Roma 1963., Ed. Minist. dell'Interno), čl. 2, str. 14 i 74.

³⁴ Vidi »Naredbu« od 17. VI 1965. cit. u bilješci br. 23, § 3.

³⁵ Potanje ćemo se ovim pitanjima novog položaja arhivske službe i arhivskih
ustanova pozabaviti u posebnoj raspravi.

pri tome svakako uzet u obzir i — kompleksni karakter arhivskih ustanova. Taj pak za stvarno uspješnu arhivsku službu nužno pretpostavlja skladan i harmoničan razvoj svih komponenata spomenute kompleksnosti, dok bi njen uspjeh otežavalo preferiranje bilo koje jednostrane — »resorne« orijentacije.

S gledišta perspektivnog razvoja, mišljenja smo, da će trebati kod ovog pitanja voditi računa o činjenici, da je arhivska služba jedna važna komponenta moderne dokumentacione službe, kakvu savremene i perspektivne naučne i društvene potrebe sve imperativnije traže, pa će one očito, prije ili kasnije, morati da dovedu do uže suradnje statističkih zavoda, arhiva, naučnih biblioteka, bibliografskih instituta i raznih »centara za dokumentaciju«, kao dijelova spomenutog kompleksa moderne dokumentacione službe. Naš je Zakon u izvjesnom vidu već naglasio ove okolnosti, stavljajući u dužnost arhivskim ustanovama, da razvijaju suradnju, uz ostalo, i sa »srodnim ustanovama dokumentacione službe« a »radi unapređenja arhivske službe, naučnog rada i korištenja arhivske građe« (st.2 čl. 33).

V Potpunost pravnog mehanizma »zaštite arhivske građe«

Dosadašnje iskustvo dovoljno nas je podučilo što znači, i koliko neprilika uzrokuje, pomanjkanje takve potpunosti, pa je razumljivo što je njeno ostvarenje uzeto za jednu od najvažnijih principijelnih osnova našeg novog arhivskog zakonodavstva. Već iz ovako postavljenog problema jasno je da ima više komponenata, kojima se realizira potpunost pravnog mehanizma »zaštite arhivske građe«.

Prije svega radi se o pitanju kakva je potpunost osnovnog teksta našeg Zakona, sadržanog u njegovim čl. 1—60, a podijeljenog u četiri poglavlja: I »Opće odredbe« (čl. 1—12); II »Arhivska i registraturna građa« (čl. 13—31), III »Organi za zaštitu arhivske građe« (čl. 32—46); IV »Upravljanje arhivima« (čl. 47—55), i V »Arhivski savjet« (čl. 56—60). Uporedivši taj tekst sa savremenim arhivskim zakonodavstvom drugih država, te sa stepenom razvoja naše arhivske službe i njenim konkretnim i realnim (sadašnjim i perspektivnim) potrebama i mogućnostima, mislimo da se s punim opravdanjem može reći, da je naš Zakon i obuhvatio i normirao na odgovarajući način, sva važnija pitanja, koja se po zakonodavnoj tehnici i politici u našoj zemlji smatraju zakonskom materijom. Svaka ozbiljnija analiza će to nesumnjivo potvrditi. Pogotovo ako je dovoljno konkretna i racionalna, te ako vodi računa o svim navedenim elementima ocjene.

Od preostalih komponenata ponajprije su to kaznene odredbe u samom Zakonu, i to dovoljno razrađene kaznene odredbe. Zatim, to su odgovarajući i dovoljni provedbeni propisi, koje Zakon treba da predvidi. Nadalje, to su i odgovarajuće norme u statutima i općim aktima arhivskih ustanova. Konačno, pridolaze svemu tome odluke, razne forme zaključaka i mjera, što će ih donositi savezni i republički Arhivski savjet i zajednice arhivskih ustanova. Nabrojenim redom ćemo i obraditi te preostale komponente.

Iz odredaba čl. 61 i 62 našega Zakona vidimo, da je on kaznenim odredbama posvetio mnogo pažnje u nastojanju da ih što pažljivije razradi,

kako bi one što skladnije upotpunile čitav zakonski tekst, i kako bi se osiguralo praktično izvršenje najvažnijih principa i odredaba Zakona o arhivskoj i registraturnoj građi, njihovoj zaštiti i čuvanju.

Što se tiče krivičnog djela koje bi moglo nastati u odnosu na arhivsku građu naš je Zakon ostao pri definiciji i kvalifikaciji toga djela prema ranijim propisima, posebno propisima važećeg Krivičnog zakonika u našoj zemlji³⁶. Nije bilo stvarnog razloga da se pokreće neka izmjena u tom pravcu, pa se to i odrazilo u stilizaciji čl. 61. koji određuje: »Tko uništi, prikriva ili učini neupotrebivom arhivsku građu, ili je iznese u inozemstvo bez prethodnog odobrenja nadležnog državnog organa, kaznit će se zatvorom ili strogim zatvorom do pet godina«.

U pogledu pak prekršaja bilo je zaista potrebno, i praksa je u mnogo slučajeva pokazala to, da se mnogo razrađenije i preciznije nego li što je to bio slučaj u dosadašnjem saveznom arhivskom zakonodavstvu predvide odgovarajući propisi. To pokazuje čl. 62 našega Zakona u kojem se slučajevi prekršaja razrađuju u vezi sa slijedećim najvažnijim pitanjima:

1. Čuvanje građe

U smislu čl. 17 ako se arhivska ili registraturna građa ne čuva na način propisan ovim Zakonom (čl. 62 t. 2); u smislu čl. 17 i 22 ako se ne prijavi arhivska građa, kao i nastale promjene na toj građi, nadležnom arhivu (čl. 62 t. 3); u smislu čl. 23 ako se ne dozvoli popis ili snimanje arhivske građe (čl. 62 t. 11); u smislu čl. 32 ako se onemogućava ovlaštenim službenicima nadležnog arhiva da vrše nadzor nad čuvanjem arhivske i registraturne građe (čl. 62 t. 12); u smislu čl. 18 ako se ne provedu određene obavezne zaštitne mjere za čuvanje arhivske i registraturne građe (čl. 62 t. 4); u smislu čl. 18 i 19 ako se ne preda arhivska građa na čuvanje određenom arhivu ili se odbije preuzimanje arhivske građe radi čuvanja (čl. 62 t. 5).

2. Predaja građe arhivu

U smislu čl. 14 i 15 ako se ne preda u propisanom roku registraturna građa (čl. 62 t. 1); u smislu st. 2 čl. 21 ako se ne preda arhivska građa (čl. 62 t. 8).

3. Odabiranje i izlučivanje građe

U smislu čl. 20 ako se odabiranje registraturne građe vrši protivno propisima o odabiranju registraturne građe (čl. 62 t. 6); u smislu čl. 20 ako se izlučena registraturna građa koristi protivno odredbi o uništenju ili načinu daljnjeg korištenja (čl. 62 t. 7).

4. Promet građom

U smislu st. 4 čl. 21 ako se krše odredbe o kupovanju, prodaji ili zamjeni arhivske građe (čl. 62 t. 9).

³⁶ Vidi čl. 264a Krivičnog zakonika (osmo izdanje Službenog lista SFRJ, Beograd 1965, sv. 37 Zbirke saveznih propisa), pod naslovom: »Uništenje ili prikrivanje arhivske građe«.

5. Korištenje građe

U smislu čl. 23 ako se ne dozvoli istraživanje i proučavanje arhivske građe koja se nalazi kod građansko-pravnih osoba i građana (čl. 62 t. 10).

U svim navedenim slučajevima prekršaja naš čl. 62 određuje da će se »privredne, samoupravne i društvene organizacije, ustanove, građansko-pravne i druge pravne osobe« kazniti novčanom kaznom do 200.000 Din. Paralelno s time u zadnjem stavu čl. 62 se još predviđa, da će se uz to i »odgovorna osoba u privrednoj, samoupravnoj i društvenoj organizaciji, društvenoj i drugoj pravnoj osobi, kao i privatna osoba« također kazniti s novčanom kaznom do 20.000.— Din.

Uporedba ovih odredaba našeg Zakona s propisima ranijeg arhivskog zakonodavstva u našoj zemlji, zaista pokazuje da je pitanju prekršaja posvećena znatna pažnja u našem Zakonu, te da su obuhvaćeni svi važniji slučajevi na koje je dosadašnja praksa arhivske službe posebno ukazivala.

Kod praktičnih postupaka potrebno je uvijek voditi računa, i bazirati praktični postupak, također i na onim temeljnim propisima našeg Zakona sadržanim u st. 2 čl. 1. i st. 4 čl. 20. Kako znamo u prvom se slučaju određuje da je arhivska građa zaštićena »samim zakonom, bez obzira da li je u društvenom ili građanskom vlasništvu i da li je registrirana ili evidentirana«. U drugom se pak slučaju određuje da »nadležni arhiv ustanovljuje koja se registraturna građa ne će odabirati niti prenijeti u arhiv na čuvanje kao arhivska građa«. Uz njih je vrlo važna i odredba čl. 57 prema kojoj, po potrebi, Arhivski savjet Hrvatske »odlučuje koji dokumentarni materijal ima svojstvo arhivske građe«. Podsjećamo ponovno na ove temeljne odredbe našega Zakona, jer one zajedno s njegovima propisima iz čl. 61 i 62, zaista onemogućuju u budućnosti one razne poteškoće i tumačenja ranijih propisa arhivskog zakonodavstva u našoj zemlji, po kojima je često dolazilo u pitanje da li se baš radi o arhivskoj građi, odnosno o »istorijsko-arhivskom materijalu«, pa se prema tome postavljalo pitanje ima li mjesta postupku protiv počinitelja krivičnog djela ili prekršaja. Mislimo da su propisi našeg Zakona toliko određeni, da više ne mogu ostavljati mjesta takvim sličnim dilemama ili oklijevanju, jer je prema suštini i smislu cjelokupnog teksta našeg Zakona dovoljno jasno, da su arhivske ustanove i Arhivski savjet Hrvatske jedini pozvani da dadu stručno mišljenje o tome, da li se radi o arhivskoj građi koju treba trajno čuvati, i to njihovo mišljenje je mjerodavno, pa i njihov zahtjev za pokretanje postupka opravdan.

U vezi sa sudskim postupcima i kaznenim sankcijama želimo upozoriti na važnost još jednog pitanja. Nakon što je naš Zakon sistematičnije, jasnije i svrsishodnije razradio kaznene sankcije može se očekivati uspješnija i adekvatnija pravna i sudska praksa u pitanjima krivičnih djela i prekršaja predviđenih u Zakonu o zaštiti arhivske građe i arhiva. Po uzoru i vjekovima ustaljenim načelima svih pravnih oblasti, razumljivo je da će i ova judikatura iz oblasti arhivske službe postajati s jedne strane putokaz za tumačenje i primjenu našeg Zakona, a s druge strane da će se njome kumulirati iskustva za buduće reforme i usavršavanja arhivskog zakonodavstva u našoj zemlji, kao i za usmjeravanje naše arhivske politike. Zbog toga će biti od posebnog interesa, da sve naše arhivske ustanove, kao i Arhivski savjet Hrvatske, vode sistematsku

brigu oko sabiranja dokumentacije o toj judikaturi, te da je pažljivo prate i stručno obrađuju³⁷.

S praktične tačke gledišta, a radi što bolje operativnosti postupka i što boljeg efekta i postupka i kazne, u svakom je slučaju od nesumnjive koristi, ako arhivske ustanove što prije dovrše izradu obaveznih evidencija iz čl. 35, odnosno da realiziraju evidencije iz čl. 17 i 23. Nadalje, u praktičnom i tekućem radu na zaštiti arhivske građe osobito su važne odredbe čl. 18 našeg Zakona. Njima se predviđa mogućnost i posebne svojevrsne, materijalne sankcije protiv imaoaca arhivske građe. Naime, ako on takvu građu »nemarno ili nestručno čuva« tako »da postoji opasnost da ta građa bude oštećena ili uništena, pa ni nakon opomene arhiva ne osigura uvjete za pravilno čuvanje i stručno održavanje arhivske građe«, tada općinski organ uprave nadležan za poslove arhivske službe može svojim rješenjem odrediti da se arhivska građa preda arhivu na čuvanje dok imalac arhivske građe ne dokaže da je osigurao uvjete za pravilno i stručno održavanje arhivske građe«. Uz to: »Arhiv je ovlašten na trošak imaoaca poduzimati sve mjere za zaštitu arhivske građe«. Nema sumnje da ovakve mjere, pa i samo njihovo najavljanje, mogu biti snažno sredstvo preventivne zaštite arhivske građe, te da predstavljaju važan i efikasan dio cjelokupnog mehanizma mjera i sankcija našega Zakona³⁸.

Konačno, već smo i u ranijim izlaganjima dovoljno naglasili, od kolike je važnosti da se i putem one suradnje o kojoj govori čl. 11 našega Zakona i putem stalnog njegovanja općedruštvene brige i angažiranja čitave javnosti putem inteligentne i solidne propagande arhivske službe, stalno nastoji oko toga da se preduhitre nepropisni postupci s arhivskom i registraturnom građom³⁹. Po sebi se razumije da ovome ne teži arhivska služba zbog toga što bi ona izbjegavala postupke protiv onih koji nepropisno postupaju s arhivskom i registraturnom građom, već zato što smo već jednom naglasili kako nam, po pravilu, na žalost, nikakvi postupci ni kaznene sankcije ni novčane kazne ne mogu obnoviti građu koja je propala.

Pređimo sada na drugu komponentu — provedbene propise.

Držeći se opravdanog načela, potvrđenog iskustvom, da provedbenih propisa ne smije biti prevelik broj, ali isto tako da ograničavanje toga broja ne smije biti na uštrb izgradnje cjelovitog sistema propisa za dje-

³⁷ Ovdje treba istaći primjer talijanskog arhivskog časopisa »Rassegna degli Archivi di Stato«, koji pažljivo prati ovakvu talijansku judikaturu.

³⁸ Treba napomenuti da ova vrsta sankcija sve više prevladava u savremenom arhivskom zakonodavstvu. Tako npr. novo talijansko arhiv. zakonodavstvo iz 1963. god. pretežno koristi baš ovaj mehanizam sankcija, povezujući ga s prinudnim depozitom građe u nadležnom arhivu.

³⁹ U ovoj fazi razvoja naše arhivske službe, kada zapravo tek stvaramo potpunu i savremenu arhivsku službu, ova propaganda arhivske službe, ovo upoznavanje najširih krugova javnosti sa zadacima i ciljevima službe, a imalaca građe s njihovim obavezama, ima nužno izuzetnu važnost. Arhivska služba ne može računati samo na automatizam zakonskih propisa. Ona se ne može ograničiti u svojoj djelatnosti samo na to, da se poziva na poznati pravni i zakonski princip, izražen npr. i u čl. 23 Osnovnog zakona o prekršajima (»Službeni list SFRJ«, br. 26—1965), kojim se određuje: »Nepoznavanje propisa — ne ispričava«! I ovdje treba ponoviti: najefikasnije sredstvo je u tome da se što prije dovrše obavezne evidencije predviđene u čl. 35 našeg Zakona. Njihova izrada pretpostavlja neposredan kontakt sa svim imalocima arhivske i registraturne građe, a taj neposredni kontakt pruža mogućnost efikasne tj. konkretne propagande arhivske službe, upoznavanja imalaca s njihovim obavezama, aktiviranja i samih imalaca da budu sve sigurniji faktori sistema univerzalne zaštite arhivske građe.

latnost arhivske službe, naš se Zakon ograničio na takve provedbene propise i mjere koje su zaista neophodno potrebne. Evo gdje ih sve on predviđa:

1. u vezi st. 1 čl. 39 donošenje »prijedloga o organizaciji arhivske službe u Republici«⁴⁰;
2. u vezi st. 3 čl. 44 donošenje propisa o »načinu evidentiranja arhiva i zbirki arhivske građe«⁴¹;
3. u vezi čl. 24 donošenje propisa o načinu suradnje regionalnih arhiva s Arhivom Hrvatske »kod preuzimanja arhivske građe od građansko-pravnih osoba i građana«⁴²;
4. u vezi st. 2 čl. 20 donošenje propisa o »čuvanju registraturne građe«⁴³;
5. u vezi st. 2 čl. 20 donošenje propisa o »odabiranju i izlučivanju registraturne građe«⁴⁴;
6. u vezi st. 3 čl. 15 donošenje propisa »o načinu na koji se predaje registraturna građa arhivima«⁴⁵;
7. u vezi st. 3 čl. 35 donošenje propisa o načinu »na koji će arhivi voditi evidencije« propisane kao obavezne u st. 1. i 2. čl. 35⁴⁶.

Iako na prvi mah izgleda da je povelik broj ovih provedbenih propisa, što ih izričito predviđa naš Zakon, ipak je nesumnjivo da se je on ograničio na takve provedbene propise koji su zaista neophodno potrebni, za koje je praksa nesumnjivo dokazala da moraju postojati i ona ih imperativno traži, te da među njima nema baš ni jednog koji bi bio suvišan. Osnovno je ovdje jedno praktično pitanje, a to je, da se ti provedbeni propisi što prije donesu, da se tako upotpuni cjelokupni sistem i zgrada

⁴⁰ Ovaj »prijedlog« predstavlja jednu od najvažnijih mjera arhivske politike u Republici, i najpotrebniji instrument za ostvarenje njene težnje da se arhivska služba što kvalitetnije obavlja na čitavom području Republike. V. o tome pobliže u poglavlju II ove rasprave. U tekstu našeg Zakona iz god. 1965. ovaj »prijedlog«, u smislu novih ustavnih principa, zamijenio je »program razvitka« o kojemu su govorili čl. 9, 38 i 50 zakonskog teksta iz 1962. god. i »Odluka o određivanju područja na kojima arhivi vrše arhivsku službu« (»Narodne novine SRH«, br. 28—1963).

⁴¹ Uspostavljanje ove evidencije, s podacima o svim arhivskim ustanovama i zbirkama arhivske građe na području Republike, više je nego neophodno za svaki ozbiljniji rad na praćenju razvoja arhivske službe i za poduzimanje mjera oko njenog unapređenja.

⁴² Ovaj provedbeni propis ima posebno značenje u nastojanju, da arhivska građa, preuzeta od navedenih imalaca, bude trajno pohranjena u onoj arhivskoj ustanovi gdje organski spada, a uz to da se njime, u slučaju kupoprodaje, utječe na uskladjivanje i umjerenost otkupnih cijena.

⁴³ Suvišno je isticati važnost i ovih propisa, pogotovo u situaciji dok nemamo cjelovitih i savremenih propisa o registraturama.

⁴⁴ Potanji propisi o odabiranju i izlučivanju nesumnjivo su najvažnija dopuna teksta Zakona. Zastarjelost i nepotpunost starih propisa o tome iz god. 1952. (»Službeni list FNRJ« br. 8—1952) zaista traži da Arhivski savjet Jugoslavije u smislu čl. 2 Zakona o Arhivskom savjetu Jugoslavije (»Službeni list SFRJ« br. 48 od 9. XII 1964) što prije »utvrdi načela« o odabiranju i izlučivanju, pa da se na temelju tih načela što prije donese savremen i što potpuniji provedbeni propis našeg Zakona o toj materiji.

⁴⁵ Ovom provedbenom propisu zaista ne treba obrazloženja, jer su dovoljno poznata žalosa iskustva iz prošlosti u pogledu načina i uslova predaje registraturne građe arhivima. Uspješnijem rješavanju tog složenog i prevažnog pitanja treba da posluži, uz ostalo, i ovaj provedbeni propis.

⁴⁶ Zakonsko propisivanje obaveza da se uredno vode određene, taksativno nabrojene, evidencije odn. naučno-informativna pomagala, logično traži dopunu u propisivanju načina njihovog vođenja. Tek se time realizira u potpunosti pravi smisao zakonske norme iz st. 1 i 2 čl. 35 Zakona. Iskustva svih bolje organiziranih arhivskih službi u svijetu jasno potvrđuju ovu istinu i opravdanje i važnost ovog provedbenog propisa.

našeg novog arhivskog zakonodavstva, pa potom da se u praktičnom rješavanju pojedinih pitanja prakse arhivske službe ne mora zastajati na pola puta, ili improvizirati, stvarajući poteškoće koje bi iskrsnule polovičnim i nepotpunim rješenjima⁴⁷.

Uz nabrojene provedbene propise postoji još jedna komponenta cjelokupnog sistema i zgrade našeg novog arhivskog zakonodavstva. To su statuti i opći akti pojedinih arhivskih ustanova. Radi se o jednoj specifičnosti jugoslavenske arhivske službe, koja proizlazi iz naročite uloge što je, po ustavnim principima SFR Jugoslavije, imaju statuti i opći akti radnih organizacija, pa tako i arhivskih ustanova. Njima se, naime, u našem sistemu, ne reguliraju samo uža organizaciona pitanja, upravljanje, radni odnosi, dohodak i slična pitanja svake arhivske ustanove, već se ujedno razrađuju i detaljno preciziraju norme arhivskog zakonodavstva sadržane u samom Zakonu i njegovim provedbenim propisima. To zahvata i takva pitanja i u takvom obimu, kakvi su u drugim zemljama rezervirani za propise arhivskog zakonodavstva u užem smislu⁴⁸. Pri tome mislimo naročito na materiju statuta i općih akata, koja se odnosi na: detaljiziranje zadataka arhivske ustanove⁴⁹; režim korištenja arhivske građe⁵⁰; režim sigurnosnih mjera u arhivskoj ustanovi⁵¹, te neka kadrovsko-profesionalna pitanja⁵². Naš Zakon, sa svojim provedbenim propisima, nije se slučajno ograničio u toj materiji samo na sumarne norme, niti je ostavio tobožnju »prazninu« u tim pitanjima. On ih je imao u vidu, ali ih je okvalificirao kao materiju statuta i općih akata, te pretpostavlja njihovo normiranje u statutima i općim aktima. Odatle i dužnost i pravo s jedne strane organa upravljanja, a s druge strane predstavničkih i stručnih tijela⁵³, da o tome vode računa. To tim više što se ovdje ne radi samo o nekim užim stručnim ili pravnim pitanjima. Radi se o principu da samoupravljački mehanizam, kao osnova našeg ustavnog i društvenopolitičkog sistema, ne može biti ograničen na neku užu domenu (organi-

⁴⁷ Jednako smo mišljenja da će biti korisno, nakon donošenja svih provedbenih propisa, da se pripremi i štampa cjelovita zbirka arhivskog zakonodavstva s potrebnim komentarima, te sa stručnim uputstvima za rad kako ih postepeno bude izdavao Arhivski savjet Hrvatske. Nadalje, bit će sigurno korisno ako se na temelju te cjeline propisa i uputstava budu izradili odgovarajući priručnici, kako za pojedine kategorije arhivskih stručnih službenika, tako i za rukovaoce registratura na terenu, kako bi i oni bili u što boljoj formi upoznati s obavezama koje im daje ovaj Zakon i njegovi provedbeni propisi.

⁴⁸ Tako npr. i novo talijansko arhivsko zakonodavstvo. Vidi se to već i iz naslova pojedinih poglavlja tal. zakona iz 1963. god. koji glase: zadaci državnih arhiva i državni organi uprave arhivskom službom; državni dokumenti i dokumenti javnih ustanova; čuvanje i zaštita arhivske građe; nadzor nad građom javnih ustanova i privatnom građom; odredbe o arhivskom kadru; završne i prelazne odredbe. Zakonodavac je pri donošenju ovog zakona izričito naglasio, da mu je namjera: ... »a dare una nuova, organica disciplina a tutta la materia archivistica, sia nella parte tecnica che in quella relativa al personale, raggrupandola in un unico testo unitariamente concepito« (La legge sugli archivi, Roma 1963, str. 67).

Novo arhivsko zakonodavstvo DR Njemačke i u ovom je pogledu osebujno. Temeljni zakonski propisi sadržani su u razmjerno kratkoj »Naredbi o državnoj arhivskoj službi« (v. »Archivmitteilungen«, Jhrg. XV, H. 5—1965, str. 163—165), na koju se nadovezuju njene »provedbene naredbe«. Dok se temeljni propisi ograničavaju na najosnovnija pitanja, provedbenim naredbama se detaljno normiraju pojedini dijelovi problematike arhivstva i djelatnosti arhivske službe. Od tih provedbenih naredaba dosada su objavljene: 1. o formiranju državnih arhiva, arhivskih spremišta i arhivskih sabirnih centara, te o nadležnosti državnih arhiva (25. VI 1965); 2. o korištenju građe (25. VI 1965). Tekstove tih provedbenih propisa donosi cit. časopis na str. 166—169.

⁴⁹ Ovi su zadaci sumarno određeni u tekstu Zakona (čl. 32 i slijed.), pa ih statutom treba detaljnije razraditi i precizirati tako, da oni u svim detaljima dođu do punog i potpunog izražaja, bilo u samom statutu, bilo u pravilnicima i drugim općim aktima koji će se donijeti na temelju statuta.

zacija poslovanja, upravljanje, radni odnosi, dohodak), već mora postepeno da sve više očituje svoju sadržajnu vrijednost i zrelost također i u opisanoj razradi i dopuni zakonodavstva u užem smislu, koje će se kod nas — u svim pitanjima — sve više ograničavati na same temeljne i sumarne norme. To je proces koji nije jednostavan, pogotovo u slučaju specifične stručne službe kao što je arhivska, koji ne smije ugroziti potrebnu mjeru jedinstvenosti i homogenosti te službe, ali je to proces koji je neopozivo otvoren našom ustavnom reformom, i koji temeljito mijenja strukturu našeg pravnog sistema i zakonodavstva u klasičnom smislu. Praktički on znači sve šire prenošenje te klasične zakonodavne djelatnosti na radne ljude u radnim organizacijama.

Naše novo arhivsko zakonodavstvo nije zaboravilo na gorespomenutu — potrebnu mjeru jedinstvenosti i homogenosti arhivske službe. Njeno ostvarenje predviđeno je prvenstveno kroz temeljne norme sadržane u tekstu Zakona i provedbenih propisa, a uz to kroz nadležnost i djelatnost arhivskih savjeta, te, konačno, kroz djelatnost zajednica arhivskih ustanova.

Arhivski savjet Jugoslavije⁵⁴ i Arhivski savjet Hrvatske⁵⁵, pored izričitih propisa i akata, također i svojim rezolucijama, preporukama, mišljenjima i prijedlozima potiču ostvarenje jedinstvenosti i homogenosti arhivske službe. Pogotovo kad su one usmjerene baš na: »pitanja od zajedničkog interesa u pogledu zaštite arhivske građe i metoda stručnog rada na toj zaštiti«⁵⁶; odnosno, na »važnija pitanja i probleme arhivske službe«, na »unapređenje te službe«, ili na to da se »koordinira rad arhiva i drugih ustanova na zaštiti arhivske građe«⁵⁷.

Sve te preporuke, prijedlozi i druge srodne forme zaključaka arhivskih savjeta nemaju doduše snagu zakona i propisa, no, činjenica je da i one mijenjaju, i sve više će mijenjati, svoj karakter. Uporedo s razvojem

⁵⁰ U pogledu korištenja arhivske građe Zakon je kao svoju materiju obuhvatio samo nekoliko osnovnih pitanja (čl. 27—30), a u čl. 31 izričito propisuje: »Potanje odredbe o granicama i načinu korištenja arhivske građe donose organi i organizacije kod kojih se nalazi arhivska građa, statutom i drugim općim aktom nakon pribavljenog mišljenja Arhivskog savjeta Hrvatske«.

⁵¹ I po prirodi stvari, obzirom na dragocjeno dokumentarno blago koje čuvaju, moraju arhivi i statutima i odgovarajućim pravilnicima, da pažljivo razrade propise o cjelokupnom sistemu (narocito preventivnih) sigurnosnih i protupožarnih mjera. U pogledu samih protupožarnih mjera na to ih obavezuju i: Osnovni zakon o zaštiti od požara (»Službeni list FNRJ«, br. 18—1956), Zakon o izmjenama i dopunama osnovnog zakona o zaštiti od požara (Isto, br. 10—1965), te Uputstvo o požarno preventivnoj zaštiti poduzeća, zavoda i ustanova (»Narodne novine SRH«, br. 46—1956).

⁵² U ovu problematiku naš Zakon uopće ne ulazi, ostavljajući statutu i raznim općim aktima da propišu i razrade sve one specifičnosti svojstvene i potrebne arhivskim kadrovima. Normirajući ta pitanja statut i opći akti zahvatit će nužno, uz kadrovska pitanja u užem smislu, čitav niz s njima povezanih organizacionih, stručnih i ostalih važnih pitanja djelatnosti arhivske službe. Time će se i ovim putem u mnogome razraditi i konkretizirati zakonska materija. Spomenemo li samo odredbe jednog dobro razradenog Pravilnika o radnim mjestima, onda smo dovoljno ilustrirali ovu napomenu.

⁵³ Ovdje treba istaći ulogu Općinske skupštine kada, u smislu čl. 41 st. 3 našeg Zakona, »razmatra« statut regionalnog arhiva, odnosno Sabora SRH koji razmatra statut Arhiva Hrvatske. Isto vrijedi i za Arhivski savjet Hrvatske kada, u smislu čl. 31 daje »mišljenje« o onim odredbama statuta i drugih općih akata arhivskih ustanova, kojima se pitanje propisuje »o granicama i načinu korištenja arhivske građe«.

⁵⁴ Vidi: Zakon o Arhivskom savjetu Jugoslavije (»Službeni list SFRJ«, br. 48 od 9. XII 1964).

⁵⁵ Vidi: Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima (»Narodne novine SRH«, br. 31 od 29. VII 1965) čl. 56—60.

⁵⁶ Čl. 2 st. 2 cit. Zakona o Arhivskom savjetu Jugoslavije.

⁵⁷ Čl. 57 cit. Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima SRH.

sistema samoupravljanja i njegovim suštinskim — sadržajnim sazrijevanjem one će gubiti deklarativni karakter »preporuka« u klasičnom smislu i postajat će sve poštovaniji regulativ djelatnosti, jer će proizlaziti iz sve više objektiviziranih društvenih potreba, a bit će donošene uz sve veće poštivanje samoupravnih prava.

Isto vrijedi i za zaključke budućih zajednica arhivskih ustanova⁵⁸. Možemo dakle reći da i navedena djelatnost arhivskih savjeta i zajednica arhivskih ustanova, u izvjesnom širem smislu, može da upotpunjuje i harmonično uokviruje cjelokupni sistem i zgradu arhivskog zakonodavstva u našoj zemlji. Prema tome možemo zaključiti, da su danas u našoj zemlji date mogućnosti za ostvarenje uvodno naglašene, i toliko potrebne, potpunosti pravnog mehanizma »zaštite arhivske građe«⁵⁹.

Na kraju, mislimo da je korisno napomenuti još neke momente. Pažljiva analiza našega Zakona ukazuje na to da ovaj Zakon, negdje izričitiije i jače naglašeno, a negdje posrednije, potiče na donošenje još nekih propisa. Ne radi se tu o propisima koji bi ulazili u sklop domene zakonodavstva za arhive općeg tipa, već za specijalna područja, no koja su bitno povezana s problematikom arhivske građe i arhivske službe. Pravilno normirana ona mogu, iako posredno, dosta utjecati na uspješnu djelatnost same arhivske službe, pa i učvršćenje čitavog pravnog sistema i statusa arhivske službe. Po našem mišljenju radi se tu o slijedećim propisima:

- razrađeni, jedinstveni i cjeloviti propisi o registraturama, uključiv i odredbe o stručnim ispitima rukovalaca registratura, dakle, propisi kakve arhivska služba u našoj zemlji već davno predlaže zbog općih koristi koje su dovoljno poznate pa ih ne treba ponavljati;
- propisi o građi koja je izuzeta od opće arhivske službe u smislu odredaba st. 2 čl. 13 našega Zakona, kako bi i takva građa u određeno vrijeme poslužila zadovoljavanju naučnih i drugih društvenih potreba, kao i slična građa iz prošlosti.

Osim navedenih pitanja, koja bi se mogla riješiti sugeriranim propisima, mišljenja smo također da bi odgovarajuće rješenje trebalo naći za još dva problema. Prvi je u povezivanju perspektivnih planova naučno-istraživačkog rada u oblasti historijskih nauka s perspektivnim planovima rada arhivske službe i arhivskih ustanova, jer je veza među njima dovoljno jasna i poznata, i po našem mišljenju ne bi smjela ostati u domeni deklarativnih izjava i konstatacija, ako se želi jedan brži i uspješniji razvoj racionalizacije naučno-istraživačkog rada i potpunije zadovoljavanje naučnih i drugih društvenih potreba⁶⁰. Drugi je problem u po-

⁵⁸ Obzirom na njihovu predviđenu funkciju »unapređivanja i koordinacije« djelatnosti, međusobne suradnje i pretresanja pitanja od zajedničkog interesa« arhivskih ustanova (čl. 12 Općeg zakona o arhivskoj građi, »Službeni list SFRJ«, br. 48 od 9. XII 1964.).

⁵⁹ Ovo tim više ako se uzmu u obzir i svi oni propisi koji se odnose na arhivsku građu u nastajanju (registraturnu građu), a posebno: Uredba o kancelarijskom poslovanju i Uputstvo za izvršenje te uredbe (Sl. l. 50—1957); Naredba o planu jedinstvenih arhivskih znakova (Nar. nov. 7—1958); Uputstvo o predaji i preuzimanju nesvršenih predmeta i arhiva narodnih odbora ukinutih općina (Nar. nov. 4—1960, i 1—1961); Pravilnik o unutrašnjem poslovanju u kotarskim, okružnim i okružnim privrednim sudovima (Nar. nov. 10—1960); Zakon o knjigovodstvu privrednih organizacija (Sl. l. 12—1965), i dr.

⁶⁰ Vidi o tome: Stulli B., Arhivska služba i petogodišnji program naučno-istraživačkog rada u oblasti historije (»Arhivski vjesnik«, sv. IV—V, Zagreb 1962, str. 360—372).

vezivanju i usklađivanju rada raznih sektora dokumentacione službe u našoj zemlji, te rješenju pitanja jednog adekvatnijeg sistema financiranja ovog sklopa moderne dokumentacione službe (statistički zavodi, arhivi, naučne biblioteke, bibliografski instituti i sl.), o kojem smo u našim predhodnim izlaganjima već govorili. Oba navedena problema vjerovatno bi se najefikasnije postepeno rješavala kroz perspektivne planove razvitka. Ovih nekoliko misli na kraju poglavlja o provedbenim propisima uz naš Zakon dodali smo kao sugestiju i kao poticaj za diskusiju o pitanjima koja nesumnjivo stoje u određenoj vezi s našim novim Zakonom i s efektom arhivske službe kojoj ovaj Zakon ima da posluži.

Zaključak

Opisani najvažniji principi novog arhivskog zakonodavstva SR Hrvatske, iako sumarno prikazani, opravdavaju uvodno istaknutu tvrdnju o posebnom značenju koje ima donošenje Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima. Ocjenjujući taj Zakon u domaćim okvirima nesumnjivo ćemo utvrditi da je njegovim donošenjem pravna osnova naše arhivske službe upravo neuporedivo usavršena prema stanju koje je vladalo u čitavom ranijem historijskom periodu do oslobođenja zemlje 1945. godine. No, isto tako, utvrdit ćemo i veliki napredak prema zakonodavstvu donesenom u SFRJ u periodu 1945—1962. god. Upoređujući pak ovaj Zakon sa srodnim savremenim zakonima u svijetu, možemo ga okarakterizirati kao dobro i savremeno arhivsko zakonodavstvo, koje odgovara potrebama i razvoju naše arhivske službe, a uz to odražava i niz specifičnosti i prednosti, proizašlih iz socijalističkog sistema naše zemlje. Konačno, možemo reći da je ovaj Zakon, još u svojoj varijanti iz 1962. god., izvršio znatan utjecaj na redigiranje novog saveznog arhivskog zakonodavstva donesenog 1964. god., a isto tako i pri donošenju srodnih zakona u drugim republikama SFR Jugoslavije.

Dobra, operativna i efikasna arhivska služba pretpostavlja svakako i dobru materijalno-tehničku bazu arhivskih ustanova, ali, ništa manje, i solidno postavljenu i razrađenu — pravnu osnovu njihova poslovanja. I jedna i druga tj. i materijalna i pravna osnova čine organsku nedjeljivu cjelinu. Međutim, njima se moraju još neizostavno pridružiti: stručan kadar koji vodi računa o svom stručnom usavršavanju; kadar koji će brzo i efikasno preći na poslovanje po novom Zakonu, napustivši improvizacije i naviku da ne postoje razrađeni zakonski propisi; kadar koji će znati da primjenjuje duh Zakona, i da dosljedno primjenjuje Zakon, te koji će praktičnim radom sabrati što više, i što konkretnijih, iskustava za buduće usavršavanje našeg arhivskog zakonodavstva.

Do god 1962. neprekidno smo, a i opravdano, ponavljali brojne teškoće što su iskršavale zbog nedostatka odgovarajućeg arhivskog zakonodavstva. Mnogo toga smo svodili na taj nedostatak, i opravdavali njime. Sada je Zakon donesen. Opravdano je očekivati rješenje onih teškoća, odnosno, brže rješavanje niza otvorenih pitanja i neizvršenih poslova.

Summary

THE BASIC PRINCIPLES OF THE NEW ARCHIVAL LEGISLATION IN THE SOCIALISTIC REPUBLIC OF CROATIA

In the year 1962 there was published the Archival Materials Protection and Archives Act for the territory of the Socialistic Republic of Croatia. This act was in the year 1965 corrected and amended on the basis of the new constitutional and judicial principles and rules which were published in 1963—65.

In the article the author analyses in detail the basic principles of the Socialistic Republic's of Croatia Archival Materials Protection and Archives Act. The author affirms that these principles are as follows:

- 1) The universal and many-sided protection of archival materials.
- 2) Obligatory archival service on the whole territory of the Socialistic Republic of Croatia.
- 3) The rule that the archival materials are to be preserved in the State Archives as independent, cultural and scientific institutions and only exceptionally outside of them.
- 4) The complex character of the archival institutions which have administrative, professional, scientific, cultural and educational functions.
- 5) Completeness and integrality of legal mechanism for protection of archival materials.

The author treats these principles individually and with detailed analysis both from the theoretical and practical aspect. In more important points author gives a comparative analysis according to the new Italian Archives Act of 1963 and according to the new German Democratic Republic's State Archival Service Act of 1965.

In the conclusion the author gives his remarks on the Socialistic Republic's of Croatia Archival Materials Protection and Archives Act affirming that it represents a very good example of modern archival legislation which offers great possibilities for the improvement of the archival service in the Socialistic Republic of Croatia.